

ALINA CHYCZEWSKA

DZIEŁA BACCIARELLEGO W GRAFICE

KATALOG RYCIN

Bogata twórczość Bacciarellego nie znalazła odpowiedniego odbicia w grafice współczesnej artyście. Działo się tak bynajmniej nie z tej przyczyny, że dzieła jego wzbudzały małe zainteresowanie czy uznanie odbiorców — przeciwnie, nadworny malarz królewski, cieszący się niesłabnącą przez ok. 40 lat przyjaźnią mecenasa, był artystą modnym, poszukiwanym, sławionym w kraju, zaszczyconym honorowym członkostwem wielu zagranicznych akademii. Z dzieł Bacciarellego sztychowano dla króla jedynie kilka jego portretów, portrety ojca i matki. Nie zatroszczył się natomiast Stanisław August o rozpowszechnienie przez miedzioryty obrazów dekoracyjnych z Zamku i Łazienek. Dziś, gdy większość z nich zginęła, okazało się, jak mało był tym razem przewidujący. Po prostu mając w każdej chwili do dyspozycji swego ulubionego malarza i możliwość uzyskania repliki jego ręki lub kopii z Malarni zamkowej, nie odczuwał potrzeby reprodukcji graficznych. Dla innych portretowanych również mniej kłopotliwe i kosztowne było uzyskanie kopii malarzkiej niż zabiegi o sporządzenie sztychu przez artystę z reguły obcego. W rezultacie różne rodzinne tradycje, wspomagane snobizmem i nieświadomością, przypisywały słabe kopie uczniowskie samemu mistrzowi, psując mu w ten sposób artystyczną reputację. Niezależnie więc od zasług, jakie w kształceniu nowego pokolenia artystów miała kierowana przez Bacciarellego Malarnia, trzeba stwierdzić, że na losach jego własnej sławy zaważyła ona bardzo niepomysłnie.

Kolekcję rycin związanych z Bacciarellim otwiera niewielki rozmiarami, pełen elegancji i rokokowego wdzięku miedzioryt francuskiego artysty, ofiarowany królowi z wyszukaną dedykacją. Wykonany został wprawdzie według miniatury madame Bacciarelli, łączy się jednak wyraźnie z dziełami jej małżonka i dlatego został uwzględniony w niniejszym katalogu.

Pozycje 1—25 katalogu obejmują ryciny wykonane w XVIII w. (obok miedziorytów oryginalnych także ich naśladownictwą). Górują tu poziomem artystycznym i okazałością portrety rodziców Szczęsnego Potockiego, zamówione dla okazania magnackiego splendoru u jednego z najlepszych szty-

charzy włoskich tego czasu, Domenico Cunego. Nie dorównuje im żaden z portretów królewskich. Bacciarellowskie portrety Stanisława Augusta sztychowali nieliczni i nie najlepsi graficy. Tylko kilku z nich wykracza wyraźnie poza przeciętność, przede wszystkim A. Fogg, autor *Portretu z klepsydrą*. Król, który pod koniec życia zapragnął, ażeby bardziej pamiętano o smutkach niż o lekkomyślnościach jego panowania, troszczył się o to, ażeby ten tchnący melancholią portret powielano w licznych kopiach malarskich. Bacciarelli więc zaraz po jego śmierci, dając wyraz żalowi po stracie mecenasa i przyjaciela, postarał się o graficzną reprodukcję tego dzieła. Dedykował miedzioryt siostrze królewskiej — może zresztą nie bez pewnej nadziei, że przejmie ona protektorat nad jego sztuką. Niestety, dworski rozdział jego biografii zamknął się już bezpowrotnie. Ze smutkiem pewno wspominał artysta dawne świetności, oglądając skromniutkie miedzioryty Ligbera na kartach dzieł pisarzy znanych sobie z królewskich komnat. Zapowiadają one popularność sztuki Bacciarellego w XIX w.

Dziewiętnastowieczne reprodukcje graficzne obrazów Bacciarellego tworzą, z nielicznymi wyjątkami, kilka grup wyodrębniających się wyraźnie. Do pierwszej z nich należą ilustracje książkowe J. Ligbera i C. Mayera.

Grupa rycin związanych z obrazem *Nadanie konstytucji Księstwu Warszawskiemu*, wyodrębniona jest w ten sposób, że litografia Hanfstaengla odtwarzająca to dzieło, choć późniejsza, została ze względu na komentarz historyczny dotyczący całości omówiona przed kilku innymi rycinami, odtwarzającymi poszczególne portrety — fragmenty obrazu. Chronologiczny układ katalogu został więc tu dla jasności zagadnienia świadomie naruszony.

Kilka rycin omówionych w dalszej kolejności wiąże się z dziełem Bacciarellego, które ze względów patriotycznych zyskało największe bodaj spośród jego obrazów rozpowszechnienie — z portretem ks. Józefa Poniatowskiego.

Litografie Piwarskiego, wchodzące w skład częściowo zrealizowanego wydawnictwa *Galeria królów polskich*, stanowią zamkniętą i obszerną całość. Omawiam je sumarycznie jako ostatnią pozycję katalogu.

W drugiej połowie XIX w., głównie jednak w pierwszych latach wieku XX, ukazują się w czasopismach dziesiątki, bezimiennych najczęściej, drzeworytów i litografii reprodukujących dzieła Bacciarellego. Nie zostały one uwzględnione w niniejszym katalogu nie tylko dlatego, że dostępne są w licznie zachowanych rocznikach pism, ale dlatego głównie, że z małymi wyjątkami cechuje je niski, często rzemieślniczy poziom wykonania. Nie wnoszą też nic nowego do wiedzy o sztuce Bacciarellego poza tym, że sygnalizują istnienie kilku jego prac zaginionych. Świadczą jednak swą liczbą o niesłabnącej popularności artysty. L. Grajewski¹ wymienia w swej bibliografii 70 po-

¹ L. Grajewski, *Bibliografia ilustracji... z ilustrowanych polskich czasopism*, Lwów 1933, s. 14—15. Notabene w katalogu nie uwzględniono również miedziorytu W. Oleszczyń-

zycji. W późniejszych publikacjach ryciny zastąpione zostały przez reprodukcje wg fotografii.

Na tematykę grafiki XIX-wiecznej wpływa rozbudzony po rozbiorach kult zasłużonych mężów, zarówno postaci współczesnych, jak i historycznych. W tym aspekcie niezbyt wierny uzyskujemy obraz twórczości Bacciarellego. Zupełny niemal brak portretów kobiecych — dało się to zauważyć również w XVIII w., ale tam było wynikiem przypadkowości zamówień oficjalnych — stwarza bardzo niepełną charakterystykę artysty, który zasłynął przecież jako malarz pięknych kobiet swojej epoki².

Zbadanie rycin odtwarzających dzieła Bacciarellego jest pożyteczne przede wszystkim ze względu na twórczość tego artysty: ułatwia datowanie niektórych jego obrazów, pozwalając ustalić *terminus ad quem*, stwarza pojęcie o obrazach zaginionych, daje wskazówki co do mniejszej lub większej popularności poszczególnych dzieł. Ryciny, które wymieniają nazwiska malarzy-kopistów (np. w przypadku portretu ks. Józefa), wytyczają ponadto drogi dla określenia atrybucji niektórych bezimiennych obecnie kopii malarskich. Zbadane tu powiązania z zachowanymi obrazami Bacciarellego rzucają światło także i na grafików, pozwalając ocenić naocznie ich zdolności odtwórcze.

Podobne powiązanie innych rycin z dziełami malarzy stworzyłoby bardziej pełny obraz naszej sztuki graficznej. Wydaje mi się więc słuszne postulowanie tego rodzaju badań.

Opracowany przeze mnie katalog rozumowany opiera się przede wszystkim na egzemplarzach znajdujących się w Bibliotece Kórnickiej, co pozwala ocenić stopień skompletowania tutaj omówionej grupy rycin. Do innych zbiorów sięgałam tylko wtedy, gdy nie znajdowałam poszczególnych rycin w Kórniku.

Z uwagi na przejrzystość katalogu, który nie ma układu alfabetycznego, lecz chronologiczno-rzeczowy, zachowany został w opisie tradycyjny układ, w którym zamieszczone na rycinie napisy wymieniające rytownika i autora wzoru wysunięte zostają na czołowe miejsce przed tytułem.

Miejsce przechowywania i sygnatura opisywanego egzemplarza podane są na początku każdej pozycji. Po opisie natomiast, w rubryce „Inne zachowane egzemplarze” zanotowano sygnatury rycin znajdujących się w gabinetach rycin następujących zbiorów: Biblioteka Jagiellońska; Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Krakowie; Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego; Muzeum Narodowe w Krakowie; Muzeum Narodowe w Poznaniu; Muzeum Narodowe w Warszawie; Polska Akademia Nauk, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Instytucjom tym dziękuję za przeprowadzone kwerendy. Serdeczne po-

skiego z *Rozmaitości polskich: Portret Stanisława Małachowskiego*, choć nosi on oznaczenie „d'apre (!) Bacciarelli”, gdyż w rzeczywistości autorem obrazu jest F. X. Fabre.

² Uwagę tę zawdzięczam Kustoszu Marii Mrozińskiej.

dziękowanie składam Kustosz Marii Mrozińskiej za udzielone mi bardzo cenne uwagi i wskazówki.

Skróty zastosowane w katalogu

Najczęściej cytowane opzycje bibliograficzne, nazwy muzeów i bibliotek, w których przeprowadzono kwerendy, oraz terminy techniczne podawane są w następujących skrótach:

BHS	— Biuletyn Historii Sztuki. Wyd. Instytut Sztuki PAN, Warszawa.
Gal.	— T. Mańkowski, <i>Galeria Stanisława Augusta</i> , Lwów 1932.
Hutten-Czapski	— <i>Spis rycin przedstawiających portrety przeważnie polskich osobistości w zbiorze Emeryka Hutten-Czapskiego</i> , Kraków 1901. (Kolekcja jest obecnie własnością Muzeum Narodowego w Krakowie.)
Kat. Bibl. Pol. w Paryżu	— E. Fiszer, D. Wrotnowska, <i>Bibliothèque Polonaise de Paris. Catalogue des estampes par...</i> , Paris 1948—1949.
Kat. wyst. Jan Feliks Piwarski	— T. Sulerzyska, E. Budzińska przy współpracy J. Trenklerówny, <i>Katalog Wystawy „Jan Feliks Piwarski 1794—1859”</i> , Warszawa 1961.
Kat. wyst. Portret król. w grafice	— <i>Katalog wystawy Tow. Opieki nad Zabytkami Przeszłości... ze zbiorów D. Witke-Jeżewskiego Portret królewski w grafice</i> , Warszawa 1925.
Kołaczkowski	— J. Kołaczkowski, <i>Słownik rytowników polskich</i> , Lwów 1874.
Kraszewski	— [J. I. Kraszewski], <i>Catalogue d'une Collection Iconographique Polonaise</i> , Dresde [1865]. (Kolekcja jest obecnie częściowo własnością Muzeum Nar. w Warszawie.)
Polska, jej dzieje i kult.	— <i>Polska, jej dzieje i kultura</i> , Warszawa b.r.
Rastawiecki. Słown. rytown.	— E. Rastawiecki, <i>Słownik rytowników polskich tudzież obcych..., przez...</i> , Poznań 1886. (Kolekcja jest obecnie częściowo własnością Muzeum Nar. w Poznaniu.)
Rastawiecki. Słown. māl.	— E. Rastawiecki, <i>Słownik malarzów polskich tudzież obcych w Polsce..., przez...</i> , Warszawa 1850—1857. (Kolekcja jest obecnie częściowo własnością Muzeum Nar. w Poznaniu.)
Rosiński	— <i>Spis miedziorytów polskich... w zbiorze Zygmunta Rosińskiego</i> , [Poznań] 1918. (Kolekcja jest obecnie własnością Muzeum Nar. w Poznaniu.)
Rovinskij	— D. A. Rovinskij, <i>Podrobnij słowar russkich gravirovannyh portretov</i> , t. I—IV. Sanktpeterburg 1886—1889.
Singer	— H. W. Singer, <i>Allgemeiner Bildniskatalog</i> , t. I—XIV, Leipzig 1930—1934.
Sokołowski	— A. Sokołowski, <i>Dzieje porozbiorowe narodu polskiego</i> , t. I, Warszawa 1903.
Thieme, Becker	— U. Thieme, F. Becker, <i>Allgemeines Lexicon der bildenden Künstler</i> , Leipzig 1908—1950.
Witke-Jeżewski	— <i>Pamiętnik wystawy starych rycin polskich ze zbioru Dominika Witke-Jeżewskiego</i> , Warszawa 1914. (Kolekcja jest obecnie własnością Muzeum Nar. w Warszawie.)

AGAD — Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie	MNK — Muzeum Narodowe w Krakowie
B. Jag. — Biblioteka Jagiellońska	MNP — Muzeum Narodowe w Poznaniu
B. Kórn. — Polska Akademia Nauk. Biblio- teka Kórnicka	MNW — Muzeum Narodowe w Warsza- wie
B. Nar. — Biblioteka Narodowa w Warsza- wie	MWP — Muzeum Wojska Polskiego w War- szawie
BUW — Biblioteka Uniwersytetu Warszaw- skiego	Ossol. — Polska Akademia Nauk. Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

akwf. — akwaforta
lit. — litografia
mdz. — miedzioryt
mdz. p. — miedzioryt punktowany
ol. — olej

pl. — płótno
pap. — papier
punkt. — punktowany
zeberk. — zeberkowany

KATALOG

1

B. Kórn. — A. XXVII. 2404

Demarcenay inv. et sc. 1765

M^{de} Bacciarelli effi. pinx.

Orzeł z miniaturą Stanisława Augusta

Orzeł z rozpostartymi skrzydłami, z wieńcem laurowym w dziobie, trzyma w jednej łapie pęk piorunów, w drugiej oprawioną w ramkę owalną miniaturę z popiersiem Stanisława Augusta. Król zwrócony $\frac{3}{4}$ w lewo, młody, uśmiechnięty, z włosami związanymi z tyłu wstążką, ubrany w zbroję i płaszcz gronostajowy spięty na lewym ramieniu.

W tle niebo pokryte obłokami z drobną panoramą miasta w głębi i trzema grupami drzew na pierwszym planie. Całość ujęta w prostokąt, bez ramki.

U dołu napis: *Stanislao-Augusto/Poloniae Regi/Sceptra dedere duces meritis: tu proemia laude/exsuperas, Tito Rege Polonus ovat./Offerebat humillimus et obsequentissimus servus/Demarcenay de Guy.*

Mdz. na dość grubym zeberk. pap. Płyta 154×100 mm, plansza 164×108 mm.

Uszkodzenie powierzchni papieru w partii nieba na lewo od miniatury. W kilku miejscach żółtawe plamy.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1821; Kat. wyst. *Portret król. w grafice*, 769; Singer, nr 86961 (egz. w Kupferstichkabinet w Dreźnie); Rovinskij, 1.

Inne egzemplarze zachowane: M N W — 62302; M N K — N. I. 33153; M N P — Gł. 1834; B U W — Pol. Ic. 879, nr 102.

Najwcześniejszy spośród sztychowanych portretów królewskich Stanisława Augusta wykonał Guy Antoine Demarcenay (de Marcenay, 1724—1811), malarz i grafik, którego miedzioryty rylcem i akwaforty, o charakterze jeszcze amatorskim, ukazują się w Salonie Paryskim po raz pierwszy w 1764 r. Istnieje jednak wcześniejszy ślad kontaktów Demarcenaya ze Stanisławem Augustem. W Archiwum Czartoryskich zachowały się dwa jego listy — z 17 marca 1763 i z 12 lipca t. r.¹ Demarcenay przysyła w nich opis projektowanego sztychu, który nie pozostawia wątpliwości, że chodzi o ten wykonany potem w 1765 r. Dowiadujemy się też, że w sprawie tej ryciny pośredniczyli Mad. Geoffrin i Czenpiński. Miniaturę Fryderyki Bacciarelli wysłano do Paryża po 25 V 1765 r.²

Umieszczona na rycinie dedykacja świadczy o próbach zjednania sobie mecenasa, który nawiązywał właśnie kontakty z tak wybitnymi artystami, jak architekt Louis, malarze Pillement, Boucher czy Vanloo. Stanowisko nadwornego sztycharza ciągle wakowało. Demarcenay musiał się jednak zawieść w swych nadziejach; nie wiemy nic o dalszych zamówieniach. Stanisław August do końca panowania dziesiątki swych sztychowanych portretów zamawiał u różnych artystów, przeważnie obcych; żaden z nich jednak nie ustabilizował się jako jego artysta nadworny.

Delikatny i pełen wdzięku, wykonany najcieńszym rylcem sztych Demarcenaya wzorował się na miniaturze pędzla żony Marcella Bacciarellego, Fryderyki, znanej na dworze saskim miniaturzystki. Stwierdza to napis na rycinie „M^{de} Bacciarelli effi. pinx.” Jest to, jak notuje Z. Batowski³, jedyne dzieło Fryderyki Bacciarelli znane dziś pewnie, choć z reprodukcji. Miniatury tej artystki, nie sygnowane, muszą istnieć jednak do dziś w różnych zbiorach polskich i obcych, być może zostaną stopniowo rozpoznane⁴.

Miniatura Fryderyki Bacciarelli, stanowiąca wzór dla sztycharza, wykonana była z pewnością najpóźniej w 1764 r., przed wyjazdem Bacciarellich do Wiednia. Korespondencja Bacciarellego z Hagedornem rzuca pewne światło na metodę pracy jego żony: artysta dziękuje Hagedornowi za powołanie go na profesora drezdeńskiej Akademii i zawiadamia, że nie może objąć tego stanowiska, gdyż otrzymał zlecenie portretowania cesarskiej rodziny w Wiedniu, pani Bacciarelli zaś, którą pragnie zatrudnić małżonka elektora, ma kopiować portrety w miniaturach⁵. W istocie, trudno sobie wyobrazić, by klienci z królewskiego domu mogli bezpośrednio pozować artystce do portretów o tak mozolnej technice, jak miniatura. Prawdopodobnie Fryderyka Bacciarelli najchętniej kopiuje portrety olejne, i to, jak należy przypuścić, przede wszystkim portrety wykonane przez jej męża.

Portret Stanisława Augusta, ukazujący króla o rysach i wyrazie twarzy bardzo zbliżonym do tego, który widzimy na rycinie Demarcenaya, jest obecnie własnością Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie⁶. Kompozycja tego obrazu, koloryt, sposób traktowania tła pozwalają go związać z Bacciarellim;

jest to replika czy może kopia jego dzieła, prawdopodobnie ta sama, która była dawniej własnością Uniwersytetu Warszawskiego⁷. Widzimy tu Stanisława Augusta w półpostaci. Zwrócony jest w lewo z głową nieco bardziej skierowaną ku widzowi, ubrany w kirys i płaszcz gronostajowy. Twarz młoda, ściągła, nie mająca jeszcze ustalonego „bacciarellowskiego” typu, mówi o trudach kandydowania do tronu (na co Stanisław August wymownie będzie się żalić po latach w pamiętniku). Król przypomina tu tak wyraźnie odtworzoną w miedziorycie miniaturę Fryderyki, że z pewnością portret ten (lub któraś z jego replik) musiał być wzorem dla miniaturzystki⁸. Szytych Demarcenaya ustala więc *terminus ad quem* nie tylko dla miniatury, ale i dla jej malarskiego prototypu pędzla Marcella Bacciarellego.

Rycina Demarcenaya, zachowana w licznych zbiorach, wywołała kopie i naśladownictwa, nie tylko sztychowane (zob. poz. 2—5 niniejszego katalogu), ale i malarskie. Według tego sztychu nieznany autor wykonał portret olejny, 90 × 64 cm, znajdujący się na plebanii kościoła Wszystkich Świętych przy ul. Grobla (dom ewangelicki Św. Krzyża)⁹.

¹ Archiwum Czartoryskich, rkps nr 782, s. 453—455.

² *Correspondance inédite du roi Stanislas Auguste Poniatowski et de Madame Geoffrin...*, par M. Ch. de Mouÿ, Paris 1875, s. 156—157.

³ Z. Batowski, *Malarki Stanisława Augusta*, Wrocław 1951, s. 38.

⁴ W przygotowanym przez Annę Chamiec katalogu miniatur MNW zamieszczona została też miniatura przypisywana Fryderyce Bacciarelli, być może kopia według niej (informacja M. Mrozińskiej). Zob. też: Kat. Wystawy jubileuszowej Muzeum Nar. w Warszawie, *Sztuka warszawska od średniowiecza do połowy XX wieku*, II, Warszawa 1962, s. 69 nr 93—95.

⁵ List Bacciarellego do Hagedorna, datowany w Warszawie 10 III 1764 — Sächsisches Landeshauptarchiv w Dreźnie, zbiór *Briefe von Mitgliedern der Akademie an Hagedorn, 1764—1774*.

⁶ Ol. pł., 95,5 × 80 cm, MWP, nr inw. 24404.

⁷ Fotografia znajduje się w materiałach Z. Batowskiego, *Marcello Bacciarelli*, k. 68, Arch. PAN w Warszawie.

⁸ Obraz ukazujący króla o rysach podobnych posiada Maria Potocka w Londynie (ol. pł. 60 × 30 cm — fotografia w zbiorach MNW). Przypisywany on jest również Bacciarellemu. Wydaje się jednak, że należałoby go związać raczej z Bonvicinim, na co wskazywałaby rycina Nilsona (Hutten-Czapski, 1847). Replika lub kopia tego obrazu znajdowała się dawniej w Galerii Narodowej miasta Lwowa, repr. w tomie *Sztuka*, Lwów 1912.

⁹ Dr J. Eckhardt zanotowała wiadomość o tym obrazie na passe-partout ryciny Demarcenaya, będącej własnością MNP.

2

MNK — N. I. 33154

Orzeł z miniaturą Stanisława Augusta

Orzeł trzymający wieniec, pęk piorunów i miniaturę Stanisława Augusta na tle nieba i panoramy miasta — analogicznie do ryciny opisanej w poz. 1.

U dołu napis o charakterze kaligraficznym: *Stanislaus Augustus/Rex Poloniarum*.

Mdz. na cienkim żeberk. pap. Płyta 153×98 mm, plansza 156×108 mm.

W prawym dolnym rogu pieczętka niebieskim tuszem: „Collectio Czapsiana”.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1822.

Inne egzemplarze zachowane: Brak w zbiorach objętych kwerenda.

Rycina Demarcenaya, wykonana bardzo cienkim rylcem, zniszczyła się szybko. Musiała ona zyskać dużą popularność, o szerokim bowiem zapotrzebowaniu świadczą ukazujące się potem powtórzenia i naśladownictwa. Jednym z nich jest miedzioryt opisany powyżej. Wykonany został grubszym narzędziem i mniej precyzyjnie niż pierwowzór. Ma też charakter bardziej suchy, naśladowczy. Sztycharz nie został tu wymieniony.

Hutten-Czapski posiadał ponadto taką samą rycinę, z identycznym napisem u dołu, ale z oznaczeniem: „Demarcenay sc. 1765”¹. Ponieważ jednak dotąd jej nie odnalazłam², nie mogłam stwierdzić, czy oba te sztychy odbite zostały z tej samej płytki i reprezentują tylko różne stany jej opracowania, czy też stanowią pozycje odrębne. Oznaczenie tego sztychu nazwiskiem Demarcenaya może wynikać z rzetelności bezimiennego kopisty, nie wyklucza jednak przypuszczenia, że artysta francuski po zniszczeniu pierwszej płytki opracował nową na zamówienie królewskie.

¹ Hutten-Czapski, 1823.

² Nie ma jej również w dawnym zbiorze Hutten-Czapskiego w MNK.

3

MNK — N. I. 33159

G. Lichtensteger sc. Norib. 1767

Orzeł z miniaturą Stanisława Augusta

Orzeł trzymający wieniec, pęk piorunów i miniaturę Stanisława Augusta na tle nieba i panoramy miasta — podobnie jak na rycinie opisanej w poz. 1. Niżej rodzaj cokołu, na nim okrągła tarcza pięciopolowa z Orłem Białym, Pogonią i h. Ciołek, ujęta w wieniec i ukoronowana. Tarcza rozdziela napis o charakterze kaligraficznym: *Stanislaus — Augustus / Rex Po — loniarum*.

Mdz. na żeberk. pap., 143×85 mm.

Na odwrociu pieczętka niebieskim tuszem: „Collectio Czapskiana”.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1839; Kraszewski, s. 155; Rovinskij, 12.

Inne egzemplarze zachowane: MNW — 14100; BUW — Pol. Ic., t. 879, nr 101.

Miedzioryt wykonany w dwa lata po ukazaniu się ryciny Demarcenaya świadczy o tym, w jak krótkim czasie okazała się potrzeba powtórzenia jej dla szerszego kręgu odbiorców. Autor nowej ryciny, Georg Lichtensteger (1700—1781), sztycharz norymberski, nie kopiował dosłownie: dodał tarczę herbową, zmienił treść napisu, panoramę miasta (znaną z ryciny wg Dahlberga i in.), ukazał dokładniej, szerzej, eliminując przy tym przesłaniającą ją częściowo środkową grupę drzew. Delikatnego rokokowego wdzięku pierwowzoru nie potrafił uchwycić; operuje kreską grubszą, bardziej twardo, rzeczowo zarysowuje poszczególne formy.

4

MNK — N. I. 130049

J. D. Philippin geb. Sysangin sc.

Orzeł z miniaturą Stanisława Augusta

Orzeł trzymający wieniec, pęk piorunów i miniaturę Stanisława Augusta na tle nieba i pejzażu miejskiego, analogicznie do ryciny opisanej w poz. 1.

U dołu napis o charakterze kaligraficznym: *Stanislaus Augustus Rex Poloniarum*.

Mdz. na dość grubym żeberk. pap. Płyta 147×96 mm, plansza 167×110 mm.

Bibl.: Rovinskij, 3.

Inne egzemplarze zachowane: Brak w zbiorach objętych kwerendą.

Johanna Dorothea Sysang (1729—1791) uczennica, a potem pomocnica swego ojca, sztycharza lipskiego, Johanna Christopha S., poślubiła w 1755 r. G. Philippa i odtąd podpisywała prace podwójnym nazwiskiem. Rytowała drobne portrety, ryciny satyryczne, ilustracje książek. Wykonana przez nią kopia ryciny Demarcenaya bardzo słaba, sprawiająca wrażenie pracy amatorskiej, niezbyt dobrze świadczy o poziomie jej sztuki.

5

B. Kórn. a. A. XVII. 1566

b. A. XXVIII. 2405

Orzeł z miniaturą Stanisława Augusta

Rycina analogiczna do opisanej w poz. 1, ujęta w ramkę o charakterze linearnym.

U dołu wyobrażenie płyty z napisem: STANISLAUS AUGUSTUS POLO-

NIAE REX, /*Nat. 17 Ian: 1732 Elect: 7. Sept: 1764/ ... Ne me praedam sinat esse Getarum.*

a. Mdz. na grubym nieżeberk. kremowym pap. Płyta fasetowana 160×114 mm, plansza 295×171 mm. U dołu pieczętka: „Ze zbioru G. Hołowińskiego”.

b. Mdz. na żeberk. pap., płyta jw., plansza ok. 197×123 mm.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1876; Rosiński, 604.

Inne egzemplarze zachowane: M N W — 62371; M N K — N. I. 33721; B U W — Inw. G.R. 2990.

Rycina wzorowana na sztychu Demarcenaya. Opracowana grubym rylcem, nie ma jednak miękkości i wdzięku oryginału. Wyras twarzy króla został zmieniony. Zarówno cechy formalne ryciny, jak i fasetowana płyta świadczą o późniejszym, XIX-wiecznym wykonaniu kopii. Sentencja również nie mogła być umieszczona za życia króla.

6

MNP — TPN 1988

Barth. Folin del: et sculp: Varsaviae 1767

Marcel Bacciarelli pinx.

Stanisław Ciołek-Poniatowski

W owalnej ramce popiersie starego mężczyzny, zwrócone $\frac{3}{4}$ w prawo. Ubrany w kirys, rozpiętą kurtkę podbitą futrem, z futrzanym kołnierzem, chustkę z koronkowym żabotem; wstęga orderowa i gwiazda Orła Białego.

Portret umieszczony na tle jednolitym prostokątnym. Niżej cokół i tablica podzielona owalną tarczą, na której znajduje się tarcza okrągła z h. Ciołek, ozdobiona koroną i Orderem Orła Białego. Na tablicy napis: STANISŁA—US CIOŁEK/PONIA—TOWSKI/CASTELLANUS CRACOVIAE — LXXXIII AETATIS SUAE/ANNU AGENS ANNO—DOMINI MDCCLVIII.

Mdz. na żeberk. pap. Płyta 295×195 mm, plansza 296×200 mm.

Rycina zniszczona.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1516; Witke-Jeżewski, 1081; Kat. wyst. *Portret król. w grafice*, nr 771; Rastawiecki, Słown. rytown., s. 110; Kraszewski, s. 102; Kat. Bibl. Pol. w Paryżu, t. I, cz. 2, 1740; Repr.: *Polska, jej dzieje i kult.*, t. II, s. 185; Rovinskij, 10; Singer — egz. w Dreźnie, nr portr. 73441; I. Dunikowska, h. Follino [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. VII, s. 49.

Inne egzemplarze zachowane: M N W — 62344; M N K — N. I. 34064; B. Jag. — t. 79 II. 4400; BUW — Pol. Ic. 880, nr 144; Ossol. I. g. 222.

Wenecjanin, Bartolomeo Folino, (Follino Folin; 1748—1808), po opuszczeniu rodzinnego miasta przebywał, jak Bacciarelli, w Dreźnie i krótko w Bayreuth. Do Polski przybył w 1766 r. Portret Stanisława Poniatowskiego, ojca króla, ukończony w 1767 r., mógł być pierwszą powierzoną mu w Warszawie

pracą. Zlecono mu wykonanie tego sztychu według portretu, który Bacciarelli wykonał w 1758 r. i który Poniatowscy wysoko cenili. W związku z tym właśnie portretem pisał Stanisław August w pamiętniku o swym ojcu: „Il avait 82 ans lorsque j'obtins de lui que Bacciarelli fit son portrait. La ressemblance est parfaite et cet ouvrage est celui qui commença la réputation de Bacciarelli”¹. Portret ten znajdował się niegdyś w Galerii Stanisława Augusta². W czasie ostatniej wojny zaginął, co notuje Z. Batowski³. Odnaleziony i zwrócony przez Związek Radziecki, znajduje się obecnie w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie⁴. Jest mocno zniszczony⁵.

Portret sztychowany Folina musiał również podobać się królowi, gdyż artysta wykonuje jeszcze potem szereg prac dla dworu: medal Naruszewicza i Sarbiewskiego, 1770 r.; atlas na czterech arkuszach: *Carte générale et nouvelle de toute la Pologne*, 1770 r.; portret A. Fr. Brühla, 1774 r., i wreszcie portret Stanisława Augusta, 1778 r. (poz. 8). Jego pracę artystyczną hamowały liczne obowiązki, których podjął się w Polsce jako kapitan w korpusie artylerii koronnej i nauczyciel rysunku w korpusie Kadetów, a potem w szkole artylerii i inżynierii.

¹ *Mémoires du roi Stanislas Auguste Poniatowski*, t. I, St. Petersbourg 1914, s. 393.

² Gal. 350.

³ Z. Batowski, *Marcello Bacciarelli* — BHS, t. XIII (1951), nr 4, s. 86.

⁴ Ol. pl., 130×110 cm, nr inw. 184907.

⁵ W zbiorze Izzydora Czosnowskiego w Rzymie znajdował się portret St. Ciolek-Poniatowskiego w popiersiu; zob. G. Gerola, *Le fonti italiane per la iconografia dei reali di Polonia*, Firenze 1935, s. 77. Jest to replika (lub kopia) obrazu warszawskiego, która również mogła służyć Folinowi jako wzór. Fotografie posiada M N W. Wiadomość powyższą uzyskałam od Kustosza M. Mrozińskiej.

7

MNW — 62347

Konstancja z Czartoryskich Poniatowska

W owalnej ramce popiersie $\frac{3}{4}$ w prawo. Ubrana w suknię z dużym wycięciem, ozdobioną orderem, w futrzany płaszcz i takiż kołpaczek.

Portret umieszczony na tle jednolitym, prostokątnym. Niżej cokół, na nim dwie uwieńczone i ukoronowane tarcze z h. Ciolek i Pogoń rozdzielają napis: Constance — Poniatowska / née Princesse — Czartoryska / Castelanne — de Cracovie.

Mezzotinta na nieczberk. pap. 295×195 mm.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1462; Witke-Jeżewski, 1077; repr.

Inne egzemplarze zachowane: M N W — 145245.

Bacciarelli nie malował matki królewskiej z natury. Dwa zanotowane w katalogu galerii królewskiej portrety Konstancji Poniatowskiej pędzla tego artysty oznaczone są jako kopie¹. Jeden z tych obrazów znajduje się w Łazienkach, obecnie jest własnością MNW².

Drugi portret istniał co najmniej w dwóch replikach: w półpostaci³ i w popiersiu⁴. Portret ten posłużył może Bacciarellemu jako studium do wykonanego potem (ok. 1766 r.) dużego portretu obojga rodziców Stanisława Augusta; matka królewska ukazana tam jest w tym samym wieku i w identycznym niemal stroju⁵. Któraś z replik portretu posłużyła potem za wzór do opisanej mezzotinty. Kompozycja tej ryciny (ramka, cokół) wskazuje, iż pomimo odmiennej techniki została ona pomyślana jako pendant do ryciny Folina. Prawdopodobnie niezbyt królowi przypadła do gustu; nie została oznaczona nazwiskiem artysty i nierównie mniejsze zyskała rozpowszechnienie niż portret ojca.

¹ Gal. 27, 194.

² Gal. 27; MNW — 129768.

³ Fotografia znajduje się w MNW. Repr.: A. Kraushar, *Książę Repnin i Polska*, Warszawa 1900, t. I, s. 81.

⁴ Gal. 194 — pendant do portretu Stanisława Ciołek-Poniatowskiego (Gal. 195). Oba obrazy zabrane były w 1817 r. do Paryża. Zob. też: G. Gerola, *Le fonti italiane per la iconografia dei reali di Polonia*, Firenze 1935, s. 77. Fotografia obrazu w MNW. Zwrócenie uwagi na książkę G. Geroli oraz wiadomość o fotografiach obu replik w MNW zawdzięczam Kustoszu M. Mrozińskiej.

⁵ Ol. pł. 190×132 cm. MNP — Mp 2.

8

B. Kórn. — C. I. 41

Barth. Folin: Del: et sculp.: Varsoviae 1778. Marcel: Bacciarelli pinx.

Stanisław August w zbroi

W owalu popiersie zwrócone $\frac{3}{4}$ w lewo. Twarz młoda, zwrócona na wprost, mała peruka. Ubrany w błyszczącą zbroję ze wstęgą Orderu Orła Białego i Orderem Św. Stanisława. Na prawym ramieniu płaszcz haftowany, podbity futrem. Chustka wysoko i ciasno owija szyję, krótki żabot. Portret ujęty w prostą ramkę. Siedzący na niej orzeł z rozpostartymi skrzydłami trzyma w dziobie girlandę z liści, owiniętą wstążkami i zakończoną frędzlami, zwieszającą się z obu stron ramki. W tle prostokątna pływca z pilastrami.

Na cokole rozdzielonym w środku ukoronowaną owalną tarczą pięciopopłową z Orłem, Pogonią i h. Ciołek napis: STANISLAUS — AUGUSTUS / D:G:REX — POLONIAE/M:D: LITU—ANIAE ET:C:C:/ELECTUS DIE VII SEPTEM. — ANNO DO: MDCCLXIV.

Mdz. na poźółkłym, dość cienkim, niezeberk. pap. ze znakiem wodnym „I. Oewen” (?). Płyta 380×270 mm, plansza 425×333 mm.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1827; Kraszewski, s. 102 (2 egz.); W. Łoś, *Wizerunki króla Stanisława Augusta*, Kraków 1876, s. 13; Rovinskij, 10; I. Dunikowska, h. Follino [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. VII, s. 49.

Inne egzemplarze zachowane: M N W — 62266; M N K — N. I. 34296; B. Jag. — t. 20 II. I. 117.

Miedzioryt Folina nie reprezentuje większych wartości artystycznych ani ikonograficznych. Brak precyzji formy, niezbyt wiernie oddane rysy twarzy króla, wadliwe proporcje postaci (zbyt potężne ramię w stosunku do głowy), szara, monotonna płaszczyzna partii architektonicznej tła stanowią wyraźne jego braki. Uwypuklają się one jeszcze w zestawieniu z portretem Bacciarellego, który służył sztycharzowi jako wzór. Portret ten znany jest dzisiaj w replice przechowywanej w Muzeum Narodowym w Poznaniu¹, wykonanej w 1776 r., jak świadczy napis na odwrociu: „Donné à Monsi Piere Blanc/par Sa Majesté le Roi de Pologne/pour marque de sa Bienveillance pein(!) par Bacciarelli 1776” (przedostatnia cyfra prawie zatarta). Sposób malowania nieco twardy, pewien realizm w przedstawianiu materialności przedmiotów i ich kolorystyki wskazują jednak na wcześniejszą manierę malarską Bacciarellego. Pierwszy egzemplarz tego obrazu — dziś nie znany — musiał być malowany w latach 1765—1770. Przypuszczenie to potwierdza porównanie z innymi obrazami Bacciarellego pochodzącymi z tego okresu.

Portrety Stanisława Augusta w zbiorze należą zwykle do wcześniejszych, co zresztą znajduje uzasadnienie w konkretnym fakcie: Na sejmie w 1776 r. zapadło postanowienie, aby z istniejących chorągwi „usarskich” i pancernych stworzyć cztery brygady „kawalerii narodowej”². Ciężkozbrojne formacje pancerne przestały więc istnieć, a król, który dotąd „zawsze jednej chorągwi husarskiej, drugiej pancernej tak w Koronie, jako i w Litwie rotmistrzem bywał”³, musiał w związku z tym porzucić również tak dekoracyjną zbroję. Wykonanie repliki poznańskiej było więc pewnego rodzaju pożegnaniem ze zbroją — sztych zaś Folina już tylko wspomnieniem i aluzją do rycerskich cnót, które winny cechować monarchę.

¹ Ol. pl., owal, 67×53 cm — M N P (depozyt TPN), Mp. 555.

² Z. Gloger, *Encyklopedia staropolska*, Warszawa 1901, t. I, s. 292.

³ A. Moszczyński, *Pamiętnik do historii polskiej w ostatnich latach panowania Augusta III i pierwszych Stanisława Poniatowskiego*, Poznań 1858, s. 112.

Teigl sc. London 1783

Stanisław August w królewskim płaszczu

W owalu popiersie $\frac{3}{4}$ w lewo, twarz młoda, zwrócona wprost. Ubrany we frak ze wstęgą Orła Białego, z chustką na szyi i długim żabotem. Na prawe

ramię narzucony płaszcz podbity futrem, z wyhaftowanym orlem i wstęgą wzdłuż brzegu. Na wstędze haftowane rozety oraz widoczny fragmentarycznie napis: *Rex St anis Aug Pol.*

Popiersie ujęte w owalną ramkę. Siedzący na niej orzeł z rozpostartymi skrzydłami trzyma w dziobie girlandę z liści laurowych zwieszających się z obu stron ramki.

W tle motyw prostokątnej niszy z pilastrami o klasycyzujących formach. Na cokole, rozdzielonym w środku ukoronowaną owalną tarczą pięciopoliową z Orłem, Pogonią i h. Ciolek, napis: *STANISLAUS — AUGUSTUS/KING OF — POLAND.* Niżej: *Published according to Act. of Parliament Jan^r. 4st. 1784 by T. Cadell in the Strand.*

Mdz. na dość grubym nieżeberk. pap. Brzegi płyty częściowo obcięte, plansza 205 × 137 mm. Bibl.: Hutten-Czapski, 1868; Rosiński, 602 i repr.; Rovinskij, 12.

Inne egzemplarze zachowane: M N W — 98598; M N K — N. I. 33165; B U W — Inw. G.R. 3322.

Miedzioryt jest naśladownictwem Folina (poz. 8). Zmieniony tu jednak został strój króla: zamiast zbroi, która przestaje być używana w 1776 r., Stanisław August ma na sobie strój cywilny. Płaszcz ozdobiono haftowanym napisem, co jest z pewnością fantazją rytownika lub jego mecenasa, żabot wydłużony zgodnie z modą lat osiemdziesiątych. Inny jest również napis na cokole. Rycina, słaba technicznie, nawiązuje do Bacciarellego tylko za pośrednictwem Folina. Wykonana została prawdopodobnie przez sztycharza-amatora specjalnie do angielskiego wydania opisu podróży W. Coxa¹ i może według jego wskazówek.

¹ *Travels [into] Poland, Russia, Sweden and Denmark*, by William Coxe A.M.F.R.S., 2 wyd. London 1785, t. I, s. 151.

10

MNK — N. I. 34253

S. Kütner sculpsit 1784

M. Bacciarelli pinxit

Stanisław August

W owalu popiersie lekko zwrócone w lewo, głowa na wprost. Ubrany w krys, płaszcz gronostajowy z rękawami, spięty klamrą, ozdobiony królewskim łańcuchem Orderu Orła Białego i gwiazdą tegoż orderu. Chustka wysoko owija szyję, krótki żabot. Ramka owalna umieszczona na tle prostokąta z zaznaczonym profilowaniem jakby muru.

Niżej na cokole tablica rozdzielona owalną tarczą, na której zwieńczona koroną, ozdobiona liśćmi lauru i palmą mniejsza tarcza z Orłem, Pogonią i h. Ciolek. Na tablicy napis: *STANISLAUS — AUGUSTUS/D.G. Rex — POLONIAE.*

Mdz. na dość grubym żeberk. pap. Płyta 445×356 mm, plansza 588×435 mm.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1836; Kraszewski, s. 145; Kat. Bibl. Pol. w Paryżu, t. I, cz. 2, 2148; Repr. — *Silva rerum*, 1939, z. 3 (w B. Kórn. sygn. Cz. 3244). Podano tu informację: „Reprodukcja miedziorytu z Biblioteki hr. Przeździeckich”; Kat. wyst. *Portret król. w grafice*, 778; W. Łoś, *Wizerunki króla Stanisława Augusta*, Kraków 1876, s. 13.

Inne egzemplarze zachowane: MNW — 144369; B. Jag. — t. 25 III. I. 1114.

Autor miedziorytu, sztycharz kurlandzki, Samuel Gottlob Kütner (1747—1828), przyjechał do Polski w 1782 r. Stanisław August zlecił mu wykonanie według obrazu Bacciarellego swego portretu sztychowanego, za co w 1784 r. nagrodił go pierścieniem z brylantem i złotym medalem „*Merentibus*”¹. Zabrakło jednak najwyższego dowodu uznania, trwalsze bowiem kontakty z dworem polskim nie zostały nawiązane. Musiano ocenić, że rycina wykonana jest czysto i starannie, ale bez polotu, że sam portret ma wyraźne usterki: niezręczny rysunek ust, zdawkowy, obcy królowi (i Bacciarellemu) wyraz twarzy.

Nie znamy dziś obrazu Bacciarellego, według którego sztych został wykonany, jest to więc ślad jednego z zaginionych dzieł malarza. Związek tego przekazanego nam przez rycinę portretu z portretem koronacyjnym Stanisława Augusta jest widoczny. Mówi o tym przede wszystkim młoda twarz króla i identyczne w obu obrazach upodobań. Istnieją natomiast różnice w stroju: Stanisław August ma tu na sobie płaszcz z rękawami, podczas gdy na portrecie koronacyjnym płaszcz miał kształt peleryny, ubrany jest w zbroję — tam ma na sobie justaucorps haftowany. Natomiast chustka wysoko i ciasno owijająca szyję, ozdobiona krótkim żabotem wskazuje w obu obrazach na modę lat sześćdziesiątych lub siedemdziesiątych.

Znając obraz Bacciarellego jedynie na podstawie miedziorytu Kütnera, nie uwydatniającego jego cech formalnych, nie można stwierdzić, czy powstał on na początku panowania Stanisława Augusta i jest bliski w czasie portretowi koronacyjnemu, czy też później, jako świadome nawiązanie do wcześniejszego dzieła. Ważne jest pomimo wszystko poznanie, choćby w graficznej reprodukcji, jeszcze jednej wersji oficjalnego wizerunku wykonanego przez nadwornego malarza.

Kórnicki zbiór grafik luźnych nie posiada miedziorytu Kütnera; przechowuje natomiast wycinek z druku, słaby technicznie i pozbawiony wartości artystycznej drzeworyt, który przedstawia kopię, odwróconą jak w lustrze, miedziorytu Kütnera². Nieznany grafik nie starał się wiernie kopiować sztychu: portret ukazał bez obramowania, a owalną tarczę z herbami wyrytował nie u dołu, ale bez powiązania kompozycyjnego — obok głowy królewskiej. Wycinek pochodzi z „*Przyjaciela Ludu*” z 1838 r.³

¹ Thieme, Becker, XXII, s. 77.

² „Stanisław August”, „podług obrazu Bacciarellego”, drzew. 145×145 cm, sygn. A. XXX. 2530.

³ „*Przyjaciel Ludu*”, 1838, II, s. 113.

B. Folino wg M. Bacciarellego, *Stanisław August*, mdz. (nr kat. 8)

M. Bacciarellego, *Stanisław August w zbroi*, ol. pł. (nr kat. 8)

11

MNP — Gł. 1810

Alex. Tardieu sculp. 1792

Stanisław August

W owalu popiersie $\frac{3}{4}$ w lewo. Ubrany we frak cywilny (bez szlifów), przepasany wstęgą Orderu Orła Białego. Na chustkę owijającą szyję wyłożony kołnierz koszuli; długi żabot, gwiazda Orderu Orła Białego, Order Św. Stanisława. Portret ujęty w szeroką ramkę. W tle mur z prostokątną płyciną.

Na cokole tablica z napisem: D'un Etat divisé Roi pacificateur, / Il sauva Son pays des maux de l'anarchie, / Reconnut tous les droits, en fut le protecteur, / Et sur la liberté fonda la monarchie, *François Peintre*. U dołu: STANISLAUS AUGUSTUS REX POLONIAE, *M. Dux Lithvaniae*¹.

Mdz. na żeberk. pap. obciętym wzdłuż brzegów płyty, 155×110 mm.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1865; W. Łoś, *Portrety króla Stanisława Augusta*, Kraków 1876, s. 15.

Inne egzemplarze zachowane: BUW — Inw. G.R. 3329.

Sztych Aleksandra Tardieu (1756—1844) z 1792 r., niewielki rozmiarami, wykonany dobrą techniką i żywy w wyrazie, należy do najlepszych graficznych wizerunków Stanisława Augusta. Rysy twarzy i upodobań króla wiążą tę rycinę dość wyraźnie z grupą wizerunków królewskich wywodzących się od Bacciarellowskiego *Portretu Stanisława Augusta w granatowym mundurze*.

Dzieło to powstało w czasie Sejmu Czteroletniego, w najszcześniejszym bodaj okresie panowania Stanisława Augusta. Pragnienie utrwalenia własnego wizerunku w tym historycznym momencie było reakcją Stanisława Augusta na rozgrywające się wypadki, bezpośrednią natomiast pobudką stały się pewno debaty nad reformą armii. Atmosfera entuzjazmu, która towarzyszyła uchwałom o powiększeniu i wyposażeniu wojska, oto geneza portretu Stanisława Augusta w mundurze. Odczytany 30 października 1788 r., a po paru miesiącach uchwalony przez sejm projekt pt. *Komisyja wojskowa oraz ustanowienie Rządu i komendy wojska* przypominał w punkcie 15: *Gwardye konne i piesze obojga narodów, Konstytucyją r. 1776 pod komendę Nas. Króla oddane, pod nią zostawać mają*². Ten sam projekt zajął się też sprawą ujednolicenia umundurowania, uchwalając wytyczne: „ubiór wojsk [ma być] oszczędny i do stroju polskiego zbliżony”³. Wkrótce potem opracowano, już poza sejmem, wzory mundurów. Gwardie konne otrzymały mundury granatowe lub szafirowe z karmazynem⁴. Te same barwy przewidziano dla hetmanów i generałów⁵. Występuje w nich także król jako najwyższy dowódca gwardii konnych, prezentuje się w nich na portrecie Bacciarellego. Portret ten powstał więc w la-

tach 1789—1791. Powielony potem w niezliczonych replikach i kopiach malarskich (dowiadujemy się o nich z różnych katalogów zbiorów i wystaw), urósł do symbolicznego znaku pojednania króla z narodem. Liczne wykonane według niego ryciny głoszą w Europie imię liberalnego monarchy, który współdziałał w tworzeniu jednej z najbardziej wówczas postępowych konstytucji. „Reconnut tous les droits, en fut le protecteur et sur la liberté fonda la Monarchie”. Nie wiadomo, czy oryginalne dzieło Bacciarellego dochowało się do naszych czasów. Istnieje natomiast szereg pochodzących z Malarni replik, w których tylko głowa króla wykonana została przez Bacciarellego. Trzy takie obrazy posiada Muzeum Narodowe w Warszawie⁶, czwarty ma Muzeum Kórnickie⁷. Portrety te zostały wykonane w Malarni na użytek rodziny i dworu królewskiego. Szersze kręgi szlacheckie zadowalały się najczęściej kopiami bez dotknięcia ręki mistrza. Powtarzają one mniej lub więcej umiejętnie rysy twarzy i upozowanie króla; strój często zmieniają. Być może zresztą, że sam Bacciarelli wykonywał też repliki w stroju cywilnym. Kopie tego obrazu posiadają Jerzy Dunin-Borkowski w Krośniewicach k. Kutna i Izabela Ryx-Bereśniewiczowa w Justkowie k. Lublina. Muzeum Narodowe w Warszawie przechowuje dwa wzorowane na tym portrecie obrazy obcej ręki: *Stanisław August w zielonym fraku*⁸ i *Stanisław August w brązowym fraku*⁹.

Sztych Tardieu i kilka innych reprodukuje ten portret w cywilnym stroju.

¹ Hutten-Czapski notuje też dwa inne egzemplarze tego sztychu z odmiennymi napisami — nr 1866 i 1867. Posiada je również M N P — Gł. 1842, 1843; M N K — 33164 (form. I); M N W — 62298.

² *Dyaryusz Seymu Ordynaryinego pod związkiem Konfederacyi Generalney Obozga Narodów w Warszawie rozpoczętego Roku Pańskiego 1788*, t. I, cz. 1, Warszawa b.r., s. 200—203.

³ Art. 5 uchwalony dnia 27 listopada 1788 — *Dyaryusz*..., t. I, cz. 1, s. 201; t. I, cz. 2, s. 236.

⁴ K. Linder, *Dawne wojsko polskie w ilustracji*, Warszawa 1955, s. 62.

⁵ Linder, *op. cit.*, s. 56.

⁶ Nr inw. 740, ol. pł. 65,7×53,5 cm; nr inw. 129616, ol. pł. 77,5×61 cm; nr inw. 158049, ol. pł. 65×50 cm.

⁷ Portret zakupiony w 1957 r. od S. Ośniałowskiego, ol. pł. 73,5×62,5 cm.

⁸ Nr inw. 131407, ol. pł. 56,3×46,5 cm.

⁹ Nr inw. 182081.

J. Bolt sc. Berol. 92

Stanisław August

W owalu popiersie $\frac{3}{4}$ w lewo, analogiczne do opisanego w poz. 11. Portret ujęty w szerokie obramienie. U dołu napisy: STANISLAUS AUGUSTUS; *König von Pohlen/1792*.

Mdz. p. na żeberk. pap., 108×81 mm, obciętym wzdłuż brzegów płyty.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1814; W. Łoś, *Portrety króla Stanisława Augusta*, Kraków 1876, s. 15.

Inne egzemplarze zachowane: M N P — Gł. 1839; B U W — Inw. G. R. 3334; M N K — nr inw. 130052 (form. I); M N W — nr inw. 62305.

Rycina Johanna Friedricha Bolta (1769—1836) wiąże się z obrazem Bacciarellego *Portret Stanisława Augusta w granatowym mundurze* (zob. objaśnienia do poz. 11).

13

MNP — Gł. 1808

W. Ridley sculp.

Stanisław August

W owalu popiersie $\frac{3}{4}$ w prawo, stanowiące zwierciadlane odwrócenie portretu opisanego w poz. 11. Owal otoczony linearną obwódką. U dołu napisy: STANISLAUS AUGUSTUS, KING OF POLAND; *Publish'd as the Act. directs, August. 11. 1794 by B. Crosby 4. Stationers Court.*

Mdz. p. na cienkim niezeberk. pap., obciętym wzdłuż brzegów płyty, 165×110 mm.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1859.

Inne egzemplarze zachowane: Brak w zbiorach objętych kwerendą.

Rycina Williama Ridleya (1764—1838) wzoruje się na sztychu A. Tardieu (zob. poz. 11). Pośrednio wiąże się z obrazem Bacciarellego *Portret Stanisława Augusta w granatowym mundurze*.

14

MNP — Gł. 1809

Leney del. et sc.

Stanisław August

W owalu popiersie $\frac{3}{4}$ w lewo, analogiczne do opisanego w poz. 11. Owal, otoczony obwódką linearną.

U dołu napisy: *Stanislaus Augustus, /King of Poland; Publish'd April, 1. 1799 by G. Cawthorn, British Library, 132 Strand.*

Mdz. p. na dość grubym niezeberk. pap., 175×113 mm, obciętym wzdłuż brzegów płyty.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1837 (egzemplarz, który posiadał Czapski, stanowi wcześniejsze wydanie, datowane: „Publish'd July 2. 1798...”).

Inne egzemplarze zachowane: M N K — nr inw. 33158 (form. I); M N K — nr inw. 62309.

Wykonany w 1798 r. miedzioryt Wiliama Leneya (1769—1831) stanowi odwróconą kopię wcześniejszego sztychu W. Ridleya (zob. poz. 13). Pośrednio wiąże się z dziełem Bacciarellego *Portret Stanisława Augusta w granatowym mundurze* (zob. objaśnienia do poz. 11).

15

MNP — Gł. 1841

Rycina, w dziele: *Histoire de Catherine II. Imp. de Russie*, par J. Castéra, t. II, Paris 1809, s. 68.

R. Delvaux sculpt.

Stanisław August

W owalu popiersie $\frac{3}{4}$ w lewo, analogiczne do opisanego w poz. 11. Portret ujęty w ramkę. W tle mur z prostokątną płyciną. Na cokole prostokątna tablica z napisem: *Stanislas Auguste Poniatowsky / Elu Roi de Pologne le 7 Septembre 1764, détrôné / en Avril 1793, mort à Pétersbourg le 12 Fevrier 1798.*

Mdz. na niezeberk. pap. obciętym wzdłuż brzegów płyty, 133×90 mm.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1820; Kraszewski, s. 85.

Inne egzemplarze zachowane: BUW — Inw. R. G. 2968.

Miedzioryt wykonany w 1798/1799 r. przez Remi H. J. Delvaux (1750—1823) wzoruje się na rycinie Tardieu (zob. poz. 11). Wiąże się więc pośrednio z obrazem Bacciarellego *Portret Stanisława Augusta w granatowym mundurze*. Muzeum Narodowe w Poznaniu posiada również rycinę Delvaux av. la lettre¹.

¹ MNP — Gł. 1811.

16

BUW — Inw. G. R. 3326

Rein. Vinkeles

Stanisław August

W owalu popiersie $\frac{3}{4}$ w lewo. Frak cywilny z długim żabotem i widocznym nad chustką kołnierzem koszuli; wstęga i Order Orła Białego, Order Św. Stanisława. W tle prostokąt. U dołu tablica.

Mdz. na zeberk. pap.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1870.

Inne egzemplarze zachowane: MNK — 131.447 (form. II); MNW — 62322.

Rycina wiąże się z portretem, którego pierwowzór wykonany został przez Bacciarellego w l. 1789—1791 (zob. objaśnienia do poz. 11). Reinier Vinkeles (1741—1816) był rytownikiem i rysownikiem czynnym w Amsterdamie.

17

MNW — 62307

*Engrav'd by G. Murray
from an original painting*

Stanisław August

W owalu bez ramki popiersie $\frac{3}{4}$ w lewo. Frak cywilny z długim żabotem i widocznymi nad chustką rogami kołnierza koszuli; wstęga i gwiazda Orderu Orła Białego, częściowo widoczny Order Św. Stanisława.

Napisy — u góry: POCKET MAGAZINE, u dołu: KING OF POLAND;
Published by Harrison et Co, April 1. 1795.

Mdz. na żeberk. pap., płyta 108×74 mm.

Bibl.: Kat. wyst. *Portret król. w grafice*, 783.

Inne egzemplarze zachowane: Brak w zbiorach objętych kwerendą.

Rycina wiąże się z portretem, którego oryginał wykonany został przez Bacciarellego w l. 1789—1791 (zob. objaśnienia do poz. 11). Sztycharz: George Murray († 1822).

18

MNW — 62306

Schwenterleij sc. Göting 1798

Stanisław August

W owalu popiersie analogiczne do opisanego w poz. 17. Prosta ramka.

U dołu napisy: STANISLAUS AUGUST; *Graf von Poniatowsky / weiland / König von Polen.*

Mdz. punkt. na żeberk. pap., płyta 140×90 mm.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1864.

Inne egzemplarze zachowane: Brak w zbiorach objętych kwerendą.

Rycina wykonana wkrótce po śmierci Stanisława Augusta wiąże się z portretem, którego pierwowzór wykonany został przez Bacciarellego w l. 1789—1791 (zob. objaśnienia do poz. 11).

Christian Heinrich Schwenterly (1749—1815), grafik i malarz czynny w Göttingen.

19

M N W — 98896

*J. Greig sculpt.***Stanisław August**

W owalu z obwódką linearną popiersie $\frac{3}{4}$ w lewo. Frak cywilny z długim żabotem i widocznymi nad chustką rogami kołnierzyka koszuli; wstęga i gwiazda Orderu Orła Białego, Order Św. Stanisława (błędnie odtworzony).

U dołu napisy: STANISLAUS AUGUSTUS PONIATOWSKY; *Elected King of Poland, Sept. 7th 1764:/ dethroned in April 1793:/ died at Petersburg, Feby 12th 1798; Published Feby 12th 1800 by I. Stockdale; Piccadilly.*

Mdz. na niezeberk. pap. z filigranem „RD 9”, płyta 210×177 mm.

Bibl.: Thieme, Becker, XIV, s. 584.

Inne egzemplarze zachowane: Brak w zbiorach objętych kwerendą.

Rycina wydana w 1800 r. wiąże się z portretem, którego pierwowzór wykonany został przez Bacciarellego w l. 1789—1791 (zob. objaśnienia do poz. 11). John Greig, portrecista, sztycharz i litograf angielski, czynny w I poł. XIX w.

20

B. Kórn. — C.X. 1605

A. Fogg sculpt.

Peint par Marcel de Bacciarelli Pr Peintre et Directeur Général de l'Académie des Arts et Bâtimens du Roy. Avr. 1793.

Stanisław August z klepsydrą

Stanisław August w postawie siedzącej, widoczny po kolana na wprost, pochylony w lewo i oparty o stół. Ubrany w podbity futrem strój domowy, spod którego widać rozchylony kołnierz z koronkowym żabotem i rękawy koszuli ozdobione koronką. Twarz bez uśmiechu zwraca w prawo w stronę okna, za którym widać burzliwe niebo. Prawą rękę opiera o stojącą na stole klepsydrę otoczoną koroną królewską, lewą przytrzymuje kartę z napisem: „Quaesivit coelo lucem”. Obok na stole kałamarz z piórem, w głębi globus i kotara na tle ściany.

Całość ujęta w prostokąt bez ozdobnej ramki.

U dołu napis, przedzielony ukoronowaną tarczą pięciopółową z Orłem, Pogonią i h. Ciołek: STANISLAS AUGUSTE ROY DE POLOGNE — GRAND DUC DE LITHUANIE & C. & C. Niżej dedykacja: *Dédié a Son Altesse Madame la Comtesse — Branicka Castelane de Cracovie/ née Princesse Poniatowska — Soeur du Roi de Pologne/par son très Humble et très Obeis — sant Servi-*

teur/ Marcel de Bacciarelli. U dołu ryciny: *Published 1st May 1798 by Edw. Harding No. 98. Pall Mall.*

Mdz. na dość grubym nieżeberk. pap., odciski brzegów płyty obcięte (miejscami zamarkowane sztucznie). Portret 333×253 mm, plansza 420×325 mm. W dolnym prawym rogu pieczętka: „Ze zbioru G. Hołowińskiego”.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1829; Witke-Jeżewski, 1087; Kraszewski, s. 102 (odb. barwna i czarna); Kat. wyst. *Portret król. w grafice*, 772; Z. Batowski, *Portret Stanisława Augusta „z klepsydrą”*. Z notatek opracowała Z. Niesiołowska-Rothertowa, BHS, XIV, 1952, nr 2, s. 19 i n.; Kat. Bibl. Pol. w Paryżu, t. I, cz. 2, 2147; W. Łoś, *Wizerunki króla Stanisława Augusta*, Kraków 1876, s. 16, Rovinskij, 27. Facsimile wydał J. Łoski, *Ryciny polskich i obcych rytowników XVII i XVIII w.*, Warszawa 1878—1880.

Inne egzemplarze zachowane: MNW — Gr. Pol. 2377; MNK — N. I. 132151; Ossol. — I. g., 22224.

Obraz Bacciarellego, który stanowił wzór dla ryciny, wykonany został na początku 1793 r. Wiemy o tym z zachowanej korespondencji królewskiej. Jest to portret, który król najbardziej cenił pod koniec życia i który pragnął rozpowszechnić i upamiętnić. Repliki i kopie istniejące i te, o których zachowały się wiadomości, opisane zostały lub zanotowane w artykule opracowanym na podstawie materiałów Z. Batowskiego przez Z. Niesiołowską-Rothertową, *Portret Stanisława Augusta „z klepsydrą”*¹. Znanе są obrazy następujące:

1. Egzemplarz stanowiący niegdyś własność Mnischów. Podczas aukcji zbiorów mniszchowskich w 1910 r. zakupiony przez E. Raczyńskiego i przechowywany do wojny w Rogalinie. Sygnowany „....1793, Marcellus Bacciarelli pinx. Me Aprilis”. Obecnie w MNW, nabyty w 1961 r. od A. Maryanowskiego w USA². Jest tym spośród znanych obecnie portretów, do którego zbliża się najbardziej rycina A. Fogga. Stanowi własnoręczne dzieło Bacciarellego. Nie jest to jednak wizerunek wykonany z natury, ale jedna z replik — jak wskazuje list króla z 30 III 1793 r., w którym ten zamawia u Tokarskiego 3 kopie z istniejącego już portretu³.

2. Obraz, który znajdował się niegdyś w Zatorze, a następnie w Jabłonie w zbiorach Maurycego Potockiego. Z. Batowski określa go jako „piękny egzemplarz, niewątpliwie oryginał Bacciarellego”⁴. Zaginął podczas wojny.

3. Obraz znajdujący się obecnie w MNW, prawdopodobnie kopia⁵.

4. Obraz ze zbioru Wydźgi. Obecnie znajduje się w depozycie w MNW⁶. Z. Batowski określa go jako „dobrą starą kopię z epoki” — stawiając hipotezę, że jest to dzieło Winc. Lesseura⁷.

5. Obraz znajdujący się obecnie w MNK, dar Wiktora Osławskiego⁸. H. d'Abancourt de Franqueville uważa ten obraz za kopię obcej ręki⁹. Z. Batowski nie wyklucza możliwości, że jest to własnoręczna replika Bacciarellego¹⁰.

Z. Batowski notuje ponadto kilka egzemplarzy *Portretu z klepsydrą*, przeważnie znanych mu nie z autopsji, lecz z reprodukcji lub z przekazów w lite-

raturze¹¹. W większości nie udało się stwierdzić, czy zachowały się one do dzisiaj. Znajdowały się niegdyś w zbiorach Poniatowskich w Paryżu, w Petersburgu, u hr. Malatesta w Rzymie, u Michała Baworowskiego we Lwowie, u hr. Nostitza w Pradze Czeskiej, w Muzeum Narodowym w Warszawie (nr inw. 22468 — obraz zaginął podczas wojny). Muzeum Narodowe w Warszawie poza obrazami wymienionymi wyżej posiada również szkic ołówkowy do *Portretu z klepsydrą*¹² oraz obraz nie skończony, studium głowy Stanisława Augusta, który można związać z grupą omawianych dzieł¹³. Muzeum Narodowe w Poznaniu przechowuje miniaturę wykonaną według tego obrazu oraz szkic do tej miniatury nieznanego malarza¹⁴.

Oczywiście spośród tak wielu egzemplarzy obrazu nie wszystkie były własnoręczną pracą mistrza. Przynajmniej trzy kopie wykonał Tokarski z przeznaczeniem dla rodziny Stanisława Augusta. Upewniają nas o tym przekazy archiwalne głównie korespondencja króla z Bacciarellim, znajdujące się obecnie w Bibliotece Narodowej w Warszawie¹⁵. O kilku kopiach miniaturowych, zleconych Lesseurowi, wiemy również z tej samej korespondencji¹⁶. Zachowaną obecnie kopię z depozytu Wydźgi uważa Z. Batowski za dzieło Lesseura.

¹ Z. Batowski, *Portret Stanisława Augusta „z klepsydrą”*. Z notatek opracowała Z. Niesiołowska-Rothertowa, BHS XIV, 1952, nr 2, s. 19 i n.; Z. Niesiołowska-Rothertowa, *Portret Stanisława Augusta „z klepsydrą”*. Notatka uzupełniająca, BHS, XV (1953, nr 1, s. 75).

² Batowski, *op. cit.*, s. 26, poz. 9 — Z. Batowski zbierając materiały w okresie okupacji nie znalazł jeszcze wojennych losów obrazu — notuje obraz jako zaginiony.

³ B. Nar., Arch. Bacciarellego, rkps 3291/1, k. 68.

⁴ Batowski, *op. cit.*, s. 24, poz. 8.

⁵ Ol. pł., 112,8×85,3 cm — MNW, nr inw. 76696.

⁶ Ol. pł., 49,3×37 cm, nr inw. Wydźga 50.

⁷ Batowski, *op. cit.*, s. 26, poz. 10, oraz s. 28.

⁸ Ol. pł., 62,5×50 cm, nr inw. 7977.

⁹ H. d'Abancourt de Franqueville, *Katalog zabytków XVIII w. w Muzeum Narodowym w Krakowie*, Kraków 1906, poz. 15 — tamże opis obrazu.

¹⁰ Batowski, *op. cit.*, s. 24, poz. 7.

¹¹ Batowski, *op. cit.*, s. 23—24, poz. 1—6, ponadto na s. 25 cytowana za Fournier-Sarlovèzem wiadomość o replice obrazu z Zatoru, którą posiadał hr. Starzeński.

¹² Batowski, *op. cit.*, s. 26, poz. 11 oraz repr. na s. 25.

¹³ Ol. pł. 51×45,5 cm, nr inw. 129972.

¹⁴ Niesiołowska-Rothertowa, *op. cit.*, s. 75.

¹⁵ Korespondencja pochodząca z archiwum Bacciarellego — B. Nar., rkps 3291/1, k. 68, 74, 82, 95. Z. Batowski opierał się na tej samej korespondencji, zaginionej podczas wojny, pochodzącej z archiwum Stanisława Augusta. Znajdowała się ona w Gabinetie Rycin Biblioteki U. W. (autograf nr 198, I) — zob. Batowski, *op. cit.*, s. 21, 22.

¹⁶ Korespondencja Bacciarellego ze Stanisławem Augustem — B. Nar., rkps 3291/1, k. 181, 247; rkps 3291/2, k. 81, 107, 188, 194—195. Ponadto Z. Batowski, opierając się na zaginionych podczas wojny rękopisach z Gabinetu Rycin Biblioteki U. W. (nr 212, 310), cytuje kilka nie zachowanych obecnie drobnych wzmianek na ten temat, zob. Batowski, *op. cit.*, s. 30.

21

MNK — N. I. 130069

*Gravé par Rajon***Portret Stanisława Augusta z klepsydrą**

Portret analogiczny do opisanego w poz. 20.

Niżej napisy: STANISLAS — AUGUSTE PONIATOWSKI / ROI DE POLOGNE; Gravé par Rajon d'après un portrait original / appartenant à M^r le Prince Stanislas Poniatowski; E. Plon et Cie Editeurs.

Akwf. na chińskim pap., naklejonym na biały dość gruby pap. Płyta 155×101 mm, plansza 158×120 mm.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1858; Z. Batowski, *Portret St. Augusta „z klepsydrą”*, s. 23; W. Łoś, *Wizerunki króla Stanisława Augusta*, Kraków 1876, s. 16, i plansza przed tekstem, na której rycina została powtórzona.

Inne egzemplarze zachowane: Ossol. — I. g. 13.136.

Akwaforta została wykonana przez grafika i malarza z Dijon, Paul Adolpha Rajon (1842 lub 1843—1888) jako ilustracja tomu korespondencji Stanisława Augusta i p. Geoffrin, wydanego w 1875 r. w Paryżu¹. Cenna jest przede wszystkim dzięki informacji, że w tym czasie jedna z replik (czy może kopii wykonanych przez Tokarskiego) znajdowała się w rękach spadkobierców Stanisława Poniatowskiego, siostrzeńca króla.

¹ *Correspondance inédite du roi Stanislas-Auguste Poniatowski et de Madame Geoffrin (1764—1777)*... par M. Charles de Mouij, Paris 1875, rycina przed tekstem.

21a

MNK — N. I. 37389

*Gravés à Varsovie**par Jean Math. Royer, en 1782**Marcello de Bacciarelli pinx.***Biskup Michał Poniatowski**

W owalu popiersie zwrócone $\frac{3}{4}$ w lewo. Twarz niezbyt młoda, o dużych oczach, zwrócona prawie na wprost, mała peruka. Ubrany w ciemną sutannę, ozdobioną gwiazdą Orderu Orła Białego, na szyi wstęga z Orderem Orła Białego i krzyż biskupi na łańcuchu; przezroczyste distinctorium z białą obwódką. Widoczny fragment płaszcza.

Portret ujęty w prostą ramkę. Na cokole tablica, na której napis rozdzielony tarczą z h. Ciolek, otoczona oznakami władzy biskupiej.: MICHEL — PONIATOWSKI / PRINCE DE PUŁ — TUSKI, EVEQUE / DE PŁOCKI — COADJUTEUR / DE CRA — COVIE”

Mdz. na żeberk. pap. Plansza 265×180 mm (odcisk płyty obcięty). Na odwrociu pieczętka: „Zbiór W. Bartynowskiego, Pędzichów 12”.

Bibl.: Thieme, Becker, t. XXIX, s. 131, hasło *Royer*.

Inne egzemplarze zachowane: Brak w zbiorach objętych kwerendą.

Miedzioryt, użyty jako frontispis w dziele *Nouvelles folies sentimentales*, 1786¹, wzoruje się na portrecie M. Bacciarellego, rozpowszechnionym niegdyś w niezliczonych replikach i kopiach, przechowywanych w prywatnych zbiorach, w kościołach i klasztorach. Pierwowzór malowany z natury wykonany został prawdopodobnie w 1775—1776 r. i wchodził w skład galerii portretów członków rodziny króla. Portrety te ozdabiały w pałacu Łazienkowskim dawną sypialnię, która mieściła się pierwotnie na parterze, w komnacie zmienionej w toku późniejszej przebudowy na pokój stołowy. Schemat tego portretu powtarzano do końca życia Michała Poniatowskiego, zmieniając tylko z wiekiem rysy twarzy i dodając oznaki władzy prymasowskiej. Obecnie replikę pędzla Bacciarellego posiada Muzeum Śląskie we Wrocławiu², kopię poprawioną przez artystę — Muzeum Narodowe w Warszawie³, kopie warsztatowe — muzea w Warszawie⁴ i w Poznaniu⁵.

Na miedziorycie Royera lub na którejś olejnej kopii portretu wzorował się H. Aschenbrenner wykonując litografowany portret M. Poniatowskiego⁶, niewiele już przypominający obrazy Bacciarellego.

¹ Thieme, Becker, t. XXIX, s. 131, hasło *Royer J. M.*

² Ol. pł. owal, 64,5×53 cm, nr inw. M. Śl., s. VIII. 5.

³ Ol. pł. owal, 64×54 cm, MNW, nr inw. Wil. 602.

⁴ MNW, nr nr inw. 129649, 483, 445, 20683, 183881.

⁵ MNP, nr inw. Mp. 15.

⁶ W Gabinetcie Rycin MNK — N. I. 37390

Biskup Kajetan Sołtyk

W postaci siedzącej, widoczny niemal w całości (bez stóp), zwrócony ³/₄ w prawo, głowa na wprost. Ręka lewa leży na stole z gestem dyskusji, prawa uniesiona trzyma złożoną kartę papieru. Ubrany w obszerną sutannę, albę ozdobioną koronką i mocetę; Order Orła Białego i krzyż biskupi. W otoczeniu liczne akcesoria: rzeźbiony stół, poręcz i oparcie fotela, globus, książki, kalamarz i dzwonek na stole. W tle kolumna, kotara i zarys biblioteki.

U dołu na tle zwieńczonego koroną książęcą paludamentu tarcza z h. Soł-

tyk, ozdobiona Orderem Orła Białego i zwieńczona kapeluszem biskupim. Tarcza rozdziela napis: CAJETANUS — SOŁTYK, / *Episcopus — Cracoviensis*, / DUX—SEVERIAE.

Mdz. na żeberk. pap., w dolnej części sklejonym (przed wykonaniem odbitki). Odciski brzegów płyty obcięte, plansza 680×440 mm. Rycina zniszczona: papier pożółkły, miejscami starcia powierzchni, ślady zagięć. W lewym dolnym rogu pieczętka „Ze zbioru G. Hołowińskiego”.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1799.

Inne egzemplarze zachowane: MNK — N. I. 34249; B. Jag. — t. 25, III, I. 1314; B U W — Pol. Ic. 880, nr 189; Ossol. I. g.: 15. 914.

Domenico Cunego (1727—1794), znakomity sztycharz rzymski, wykonał portret Sołtyka z pomocą Giuseppe Sforza Periniego (1748—1795). Rycina ta jest bodaj najwcześniejszym śladem powiązania Cunego z klientelą polską, dla której artysta sztychował potem jeszcze szereg świetnych portretów. Rytowany w 1767 może w związku ze sławną opozycją Sołtyka w sejmie i wywiezieniem go do Kaługi, wielki rozmiarami i reprezentacyjny wizerunek nie osiąga jeszcze plastyki i precyzji formy, widocznej w późniejszych dziełach Cunego. Na ogół przy dużej staranności w odtworzeniu szczegółów, np. koronki, włosów, akcesoriów, uderza brak silniejszego skontrastowania walerów, przez co osiągają artyści jednolitość płaszczyzny sztychu, ale wynika stąd jednocześnie pewna płaskość, słaba plastyka form.

Portret bpa K. Sołtyka pędzla Bacciarellego należał niegdyś do Muzeum im. Lubomirskich we Lwowie¹, obecnie jest on własnością Muzeum Śląskiego we Wrocławiu². Sołtyk uzyskał Order Orła Białego w 1757 r.³ — portret jego, na którym order jest widoczny, mógł więc być wykonany w latach 1757—1764, przed wyjazdem Bacciarellego do Wiednia albo po jego przyjeździe w 1766/67 r. Cechy formalne wrocławskiego obrazu zgodne są z wczesną manierą Bacciarellego i pozwalają uznać go za własnoręczne dzieło artysty. Trudno jednak obecnie stwierdzić, czy jest to ten sam egzemplarz, który miał w ręku Cunego, czy też jakaś jego replika. Rastawiecki wymieniając portret bpa Sołtyka dodaje: „Podobno powtarzany, jeden jest u P. Hoppen w Radomiu”⁴. Dalej wspomina o dwóch innych replikach stanowiących własność Franciszka Sołtyka i Pawła Popiela⁵. Miniatura według tego portretu, mylnie określana jako *Portret biskupa Józefa Andrzeja Załuskiego*, wystawiana była na wystawie miniatur w Warszawie w 1912 r.⁶

¹ Kat. Muz. im. Lubomirskich, Lwów 1877, s. 142, poz. 379; Przewodnik po Muzeum im. Ks. Lubomirskich we Lwowie, Lwów 1909, s. 102.

² Ol. pl., 156×118 cm, nr inw. 1399.

³ S. Łoza, *Historia Orderu Orła Białego*, Warszawa 1922.

⁴ Rastawiecki, *Słownik malarzów...*, t. I, s. 37, poz. 140.

⁵ Rastawiecki, *op. cit.*, t. I, s. 42, poz. 203.

⁶ *Pamiętnik Wystawy miniatur*, Warszawa 1912, poz. 310, tabl. XXI.

23

B. Kórn. — B. XII. 891

*Dominicus Cunego sculpsit Romae 1782**Bacciarelli Pictor Regius pinxit
Varsavii[!]***Franciszek Salezy Potocki (1700—1772)**

Mężczyzna lat pięćdziesięciu kilku, łysawy, z wąsami, ukazany w pozycji stojącej, po kolana, $\frac{3}{4}$ w prawo. Głowa na wprost, ręka prawa oparta na stole, na którym leżą książki, kałamarz i kołpak futrzany, lewa ujmując rękojeść karabeli. Strój polski: żupan i kontusz przewiązany pasem; wstęga Orderu Orła Białego, gwiazda tegoż orderu i Ord. Św. Andrzeja. Portret ujęty w prostokąt bez ramki.

Niżej ukoronowana tarcza z h. Pilawa, otoczona panopliami, rozdziela napis: *Franciscus Salesius — a Potok Potocki/Palatinus Generalis — Terrarum Kiovie/ Belze:Sok:Rubie: — Opali: Robez Prefectus*¹.

Mdz. na dość grubym żeberk. pap. Odciski brzegów płyty obcięte, plansza 445 × 300 mm. W prawym dolnym rogu pieczętka: „Ze zbioru G. Hołowińskiego”.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1538; Kat. Bibl. Pol. w Paryżu, t. I, cz. 2, 1767; Kraszewski, s. 97; Singer wymienia egzemplarz w Coburg, Kupferstichsammlung, nr portr. 73721. Facsimile wydał J. Łoski, *Ryciny polskich i obcych rytowników XVII i XVIII w.*, Warszawa 1878—1880.

Inne egzemplarze zachowane: MNW — Gr. Pol. 12023; MNK — N. I. 34227; MNP — Gł. 1927; B. Jag. — t. 76 II, I. 4273; BUW — Zb. Kr. t. 31, nr 63.

¹ Zob. objaśnienie do następnej pozycji.

24

B. Kórn. — B. XII. 890

*Dom. Cunego sculp. Rom. 1782**Bacciarelli Pictor Regius pinxit Varsavii[!]***Anna Elżbieta Potocka († 7 I 1772)**

Dama w pozycji siedzącej, widoczna po kolana, zwrócona $\frac{3}{4}$ w prawo. Twarz uśmiechnięta, na głowie o małej fryzurze koronkowy stroik związany pod brodą, ozdobiony koronką i klejnotem. Lewa ręka oparta o rokokowy stolik, prawa trzyma na kolanach zwinięty wachlarz. Suknia o sztywnym staniku i bardzo szerokiej spódnicy, ozdobiona wstążkami, koronkami i futrem gronostajowym. Oparcie kanapki częściowo przykryte kotarą, która owija się też dokoła kanelowanej kolumny. W tle niebo, po prawej stronie drzewo. Portret ujęty w prostokąt bez ramki.

Niżej dwie połączone tarcze z h. Pilawa, ozdobione koroną, Orderem Orła Białego i Św. Andrzeja, dzielą napis: *Anna Elisabetha — Stanisłai a Potok Potocki /In Brody et Ducata Zbarsz — Dinaste Palatini Posnaniensis Filia./*

Francisci Salesii a Potok Potocki Cristiampol — et Human Dinaste Palatini Hioviensis Coniux.

Mdz. na dość grubym nieżeberk. pap. Płyta 464×304 mm, plansza 470×310 mm. W prawym dolnym rogu pieczętka: „Ze zbioru G. Hołowińskiego”.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1525; Kraszewski, s. 79; Kat. Bibl. Pol. w Paryżu, t. I, cz. 2, 1748. Facsimile portretu wydał J. Łoski, *Ryciny polskich i obcych rytowników XVII i XVIII w.*, Warszawa 1878—1880.

Inne egzemplarze zachowane: M N W — Gr. Pol. 2352; M N K — N. I. 132078; B. Jag. — t. 205 II, I. 12793.

Oba miedzioryty (poz. 23, 24), sztychowane przez Dominico Cunego w Rzymie w 1882 r., przedstawiają rodziców Szczęsnego Potockiego. Pod względem artystycznym przewyższają one znacznie *Portret biskupa Sołtyka* (poz. 22). Urozmaicona, różnej grubości kreska plastycznie wydobywa poszczególne formy, dyskretnie podporządkowując im ornament. Barokowa jeszcze ruchliwość form, podkreślona światłocieniem, nie odrywa jednak uwagi od twarzy portretowanych, pogodnych i ożywionych. Można sądzić, że sztycharz nie zatracił, a może nawet uwypuklił walory oryginalnych portretów Bacciarellego. Sztychy te zapoczątkowują piękną serię dzieł Cunego, wiążącą się zarówno czasem powstania, jak też dzięki koligacjom rodzinnym Potockich. Po ukończeniu portretów rodziców Szczęsnego Cunego sztychował z kolei w 1783 r. portret jego żony, Józefy Amalii z Mniszchów, a w 1784 r. portret jego samego — oba według obrazów słynnego wówczas portrecisty, Pompeo Batoniego¹. Następnie, z niewiadomych pobudek, zlecono artyście w 1584 r. sztychowanie portretu dawno zmarłego (w 1732 r.) stryjecznego dziada Szczęsnego, Stanisława Potockiego, wojewody bełskiego². I wreszcie jako ostatnie z tej serii powstają portrety rodziców żony Szczęsnego: Jerzego Augusta Mniszcha — w 1784 r., i Marii Amalii z Brühlów — w 1785 r.³ Powstanie wszystkich tych miedziorytów zawdzięczać należy według wszelkiego prawdopodobieństwa inicjatywie Szczęsnego Potockiego, który w 1783 r. był w Rzymie i musiał zetknąć się ze sztycharzem osobiście. Zbiór Kórnicki posiada pięć spośród wymienionych wyżej rycin⁴ — brak portretów Marii Amalii z Brühlów Mniszchowej i Stanisława Potockiego dekompletuje piękną serię.

Los portretów Franciszka Salezego Potockiego i jego żony, Anny z Potockich, pędzla Bacciarellego, nie jest dziś znany. Musiały one znajdować się początkowo w Krystynopolu, siedzibie Franciszka Salezego Potockiego, a potem dzielić dalsze dzieje jego spuścizny. Pagaczewski notuje w 1926 r., że portret Franciszka Sal. Potockiego, odziedziczony przez Aleksandra Potockiego, znajduje się w Łańcucie⁵. W czasie wojny zaginął. Wydaje się, że Rastawiecki zna portret Franciszka Sal. tylko ze sztychu⁶, portretu jego żony nie wymienia zupełnie. Bółoz-Antoniewicz, mylnie datuje oba portrety na ten sam rok 1782, w którym powstały sztychy⁷. W studium opartym na materiałach Z. Batowskiego *Marcello Bacciarelli. Okres pierwszy: lata 1731—*

1765/6 zacytowano Bołoz-Antoniewicza nie prostując powyższej daty wykonania portretów⁸. Oczywiście omyłki wynika stąd, że Potocki zmarł w 1772 r. jako 72-letni starzec, a przy tym, jak zanotowano w cytowanym przez Czerneckiego⁹ *Dziejopisie Monasteru Krystynopolskiego*, na starość był otyły. Portret przedstawiający go w sile wieku i szczupłej postaci musiał więc powstać przynajmniej na kilka lat przed 1772 r. Można by go więc datować według wszelkiego prawdopodobieństwa na okres pobytu Bacciarellego w Polsce przed wyjazdem do Wiednia, a więc na lata 1756—1764. Portret żony Potockiego, zmarłej również w 1772 r., wykonany był pewno jednocześnie jako pendant, jak to było wówczas w zwyczaju. Oba dzieła, typowe portraits d'apparat, z całym bogactwem stroju i akcesoriów, zgodne są z charakterem wczesnych dzieł Bacciarellego.

W Muzeum Narodowym w Warszawie znajduje się obecnie późna, XIX-wieczna kopia portretu Franciszka Salezego¹⁰ oraz kopia portretu jego żony pochodząca ze zbiorów Potockich¹¹.

¹ Hutten-Czapski, 1526, 1554.

² K. Niesiecki, *Herbarz polski*, wyd. Bobrowicza, Lipsk 1841, t. VII, s. 446—447; Hutten-Czapski, 1548.

³ Hutten-Czapski, 1306, 1312.

⁴ Nry inw.: B. XII. 884; B. XII. 886; B. XII. 890; B. XII. 891; C. X. 1599.

⁵ J. Pagaczewski, *Gobeliny francuskie w Polsce z historią Aleksandra Wielkiego*, „Przegląd Powszechny”, t. 169, luty 1926, nr 506, s. 144; oraz marzec 1926, nr 507, repr. po s. 328.

⁶ Rastawiecki, *Słownik malarzów*, t. I, s. 37, poz. 141.

⁷ J. Bołoz-Antoniewicz, *O malarstwie polskim. Z powodu dzieła prof. J. Mycielskiego*, „Kwartalnik Historyczny”, Lwów 1898, s. 231 (i odbitka).

⁸ BHS, 1951, nr 4, s. 79 i przyp.

⁹ J. Czernecki, *Mały król na Rusi (Franciszek Salezy Potocki) i jego stolica w Krystynopolu. Z pamiętnika klasztoru 1766—1787 i innych źródeł zebrał i zestawil...*, Kraków 1939, s. 59.

¹⁰ Ol. pł. 139×105 cm, nr inw. 31275.

¹¹ Ol. pł. 136×98 cm, nr inw. 128855.

Koschkine sculp.

Bacciarelli pinx.

Otto Magnus Stackelberg

Popiersie $\frac{3}{4}$ w lewo. Twarz młoda, uśmiechnięta. Prawa ręka oparta na księdze. Ubrany w haftowany frak, na szyi chustka z wywiniętymi rogami

kołnierza i długim żabotem; wstęga Orderu Orła Białego, gwiazdy Św. Aleksandra i Św. Włodzimierza. Z tyłu widoczne oparcie fotela.

Popiersie ujęte w owalną ramkę, na tle gładkim. Niżej prosty cokół, na nim napis, przedzielony owalną tarczą herbową: LE COMTE DE — STACKELBERG /CONSEILLER PRIVÉ DE S. M. J. DE — TOUTES LES RUSSES, CHAMBELLAN/ ACTUEL ET CHEVALIER DES ORDRES — DES St ALEXANDRE NEWSKY, DE/ S^t WOŁODIMER ET DE L'AIGLE BLANC. — SON AMBASSADEUR EXTRAORDINAIRE ET PLENI-POTENTIAIRE PRÈS LE ROI ET LA REPUBLIQUE DE POLOGNE.

Mdz. na żeberk. pap., naklejonym trwale na pap. jasnoszary, żeberk. ze znakiem wodnym nieczytelnym. Odciski brzegów płyty odcięte. Plansza 357×280 mm.

Papier pożółkły i poplamiony. W prawym dolnym rogu pieczętka niebieskim tuszem: „Collectio Czapsiana”.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1808; Rosiński, 592 i repr.; Rovinskij, t. III, 1; Morozov, *Katalog mojego sobranija russkich gravirovannykh portretov*, Moskva 1912—1913, t. IV, nr 1.

Inne egzemplarze zachowane: Brak w zbiorach objętych kwerendą.

Otto Magnus Stackelberg, „Inflantczyk z pochodzenia, postawny, pyszny, absolutnego gestu”¹, funkcje ambasadora rosyjskiego w Polsce sprawował w latach 1771—1790. Nastroje patriotyczne przed zawiązaniem się Sejmu Wielkiego ograniczyły znacznie jego władzę i butę już na kilka lat przed wyjazdem do Rosji. „Ubliżać Stackelbergowi stało się cechą patriotyzmu”². Nie wydaje się więc możliwe, by portret Bacciarellego powstał później niż w 1787 r. Ponieważ szczegóły kostiumologiczne (długi żabot, rogi koszuli widoczne nad wysoko związaną chustką na szyi) wskazują na lata osiemdziesiąte, portret można by więc datować na l. 1780—1786, biorąc pod uwagę fakt, że Bacciarelli na początku 1787 r. udaje się w podróż do Włoch. Wyjeżdżając z Polski Stackelberg zabrał portret do Rosji i tam zamówił jego graficzną reprodukcję u J. I. Koszkinia (1761—1836), członka Akademii w Petersburgu, obznajmionego ze sztuką francuską grafika i malarza. W Polsce, co zrozumiałe, nie zachowała się replika ani kopia oryginału Bacciarellego. Rzadka jest również rycina. Autor jej, jak widać, nie włożył wiele inwencji w artystyczne opracowanie kompozycji. Twarz natomiast portretowanego, gładka, rozjaśniona uprzejmym półuśmiechem, nie odbiega od typu specyficznie „bacciarellowskiego” i nasuwa przypuszczenie, że sztycharz dał względnie wierną reprodukcję oryginalnego portretu.

¹ A. Skalkowski, *Polska w okresie czasów Stanisława Augusta*, [w:] *Polska, jej dzieje i kultura*, t. II, s. 256.

² *Op. cit.*, s. 299.

B. Kórn. — 15053/III

Rycina w dziele: A. Naruszewicz, *Historia narodu polskiego*, wyd. T. Mostowski, Warszawa 1804, t. VII, tabl. po s. 24

J. Ligber sculpsit

Marcin Kromer

W owalu popiersie starca z długą brodą, $\frac{3}{4}$ w prawo, głowa nieco bardziej zwrócona ku widzowi. Obie ręce ujmują otwartą księgę, opartą na innej leżącej księdze. Ubrany w przylegającą do głowy czapkę, płaszcz w postaci peleryny, spod którego widoczny jest długi rękaw szaty.

Ował w obwódce linearnej, złożonej z punkcików.

Niżej napis: *Marcin Kromer/ z Obrazów Króla Stanisława Augusta w Zamku.*

Mdz. punkt. na żeberk. pap., owal 112×91 mm, kartka 188×117 mm.

Bibl.: Hutten-Czapski, 973; Kraszewski, s. 156; Witke-Jeżewski, 433; kat. Bibl. Pol. w Paryżu, t. I, cz. 1, 1008.

Inne egzemplarze zachowane: MNW — 7724; B. Jag. — t. 173. I. 10251; Ossol. I. g.: 13, 126.

Jan Ligber, pracujący na przełomie XVIII/XIX w. w Poznaniu, Wilnie i Warszawie, był sztycharzem i medalierem. Dał się poznać zwłaszcza jako autor portretów ilustrujących takie dzieła edycji Mostowskiego, jak Naruszewicza *Historia narodu polskiego*, 1804, *Życia sławnych Polaków*, 1805, czy *Sielanki polskie z różnych pisarzy zebrane*, 1805. Ryciny te, wykonane delikatną techniką miedziorytu punktowanego, nie dają wyraźniejszej charakterystyki przedstawianych postaci. Dla ikonografii mają znaczenie tylko w tym wypadku, gdy odtwarzają portrety zaginione. Porównanie miedziorytów Ligbera z ich zachowanymi pierwowzorami, w tym wypadku z obrazem Bacciarellego, wskazuje, że sztycharz ten zacierał indywidualność rysów i wrazu przedstawianych osób.

Portret Marcina Kromera, stanowiący ilustrację do VII tomu Naruszewicza *Historii narodu polskiego*, opiera się na dziele Bacciarellego, choć nie wymienia go jako autora wzoru. Obraz Bacciarellego, malowany olejno na blasze¹, jest jednym z dziesięciu portretów sławnych Polaków, które obok sześciu wielkich obrazów historycznych tegoż malarza ozdabiały niegdyś Salę Rycerską Zamku Królewskiego. Bacciarelli wykonał je nie z fantazji, lecz szukał wzorów w dostarczanych mu na rozkaz króla dawnych wizerunkach. Wiele takich starych portretów królów i sławnych Polaków znajdujemy w katalogu galerii Stanisława Augusta, nie ma wśród nich jednak Kromera. Portret, na którym widzimy identyczne nakrycie głowy, znajduje się natomiast w kościele parafialnym w Bieczu. Portrety sławnych Polaków Bacciarellego wykonane zostały ok. 1782 r., jak świadczą przekazy archiwalne². Ich losy były

D. Cunego wg M. Bacciarellego, Anna Elżbieta Potocka, mdz. (nr kat. 24)

D. Cunego wg M. Bacciarellego, *Franciszek Salezy Potocki*, mdz. (nr kat. 23)

bardzo znamienne: po upadku powstania listopadowego zostały w 1832 r. wywiezione przez rząd carski i umieszczone w Orużejnej Pałacie w Moskwie³. Rewindykowane po I wojnie światowej, wróciły do Sali Rycerskiej. W czasie II wojny światowej zagięły. Odzyskane i zwrócone przez Związek Radziecki w 1946 r.⁴, zostały przekazane Muzeum Narodowemu w Warszawie, gdzie znajdują się dotychczas.

¹ Ol. blacha, owal, 87×70 cm, MNW — nr inw. 130746.

² B. Nar. w Warszawie, Zbiory Specjalne, rkps 4837, k. 78, 80, 82.

³ *Opis' Mosk. Orużejnej Pałaty*, Moskwa 1884, s. 235; Rovinskij, t. IV, s. 262.

⁴ Arch. MNW — nr 5030—5039 Rew.

27

B. Kórn. — A. VI. 380

J. Ligber sculp.

L. Courtin del.

Jan Tarnowski

W owalu popiersie starca, zwrócone niemal całkowicie w prawo, głowa ³/₄ w prawo. Prawa ręka oparta na buławie. Ubrany w hełm w kształcie renesansowego beretu i zbroję. Szarfa lub płaszcz z lewego ramienia na prawy bok.

Owal ujęty w obwódkę linearną złożoną z punkcików.

U dołu napis: *Jan Tarnowski/ z Obrazów Króla Stanisława Augusta w Zamku.*

Mdz. p. na dość grubym niezeberk. pap. Owal 115×93 mm, plansza 182×110 mm.

Bibl.: Hutten-Czapski, 2013; Witke-Jeżewski, 440; Kraszewski, s. 157; *Kat. Bibl. Pol. w Paryżu*, t. I, z. 2, s. 2221.

Inne egzemplarze zachowane: MNW — 14119; B. Jag. — t. 12, I, I. 649; MNK — N. I. 93796.

Rysunek przygotowawczy do ryciny wykonał francuski malarz działający w I poł. XIX w., Louis Courtin. Przebywał on w Warszawie od r. 1818 do co najmniej 1825¹, powołany przez dyrektora Teatru Narodowego do wykonywania dekoracji. Jednocześnie brał udział w wystawach malarskich w 1819, 1821 r.² Stosunki jego z Polską datują się jednak od lat wcześniejszych, jak świadczy chociażby wykonany przez niego portret Naruszewicza, rytowany przez J. Ligbera, zamieszczony w II tomie Naruszewicza *Historii narodu polskiego*, wydanej przez Mostowskiego w 1803 r.³

Informacja zamieszczona na rycinie wskazuje na obraz z Zamku warszawskiego jako na wzór. Istotnie widoczny jest związek medziorytu Ligbera z portretem Tarnowskiego pędzla Bacciarellego⁴, jednym z dziesięciu por-

tretów sławnych Polaków, zdobiących niegdyś Salę Rycerską Zamku (zob. objaśnienia do poprz. pozycji). Nie można jednak wykluczyć możliwości, że Courtin skopiował jakiś wcześniejszy, nie znany obecnie portret, stanowiący wzór dla Bacciarellego. Miedzioryt Ligbera w porównaniu z portretem Bacciarellego wykazuje niewielką różnicę, jeżeli chodzi o kompozycję: na obrazie Tarnowski ma na głowie beret renesansowy, rękę zaś opiera na widocznym obok hełmie. Na miedziorycie Ligbera beret przekształcił się w dziwnego rodzaju hełm, ręka zaś oparta jest na buławie. Rycina nie zdołała poza tym odtworzyć zalet rysunku, żywości wyrazu twarzy portretu Bacciarellego. Zarzut ten w równym stopniu obciążać może rysownika, jak i grafika⁵.

¹ W 1825 r. projektował dekorację w katedrze w związku z pogrzebem Aleksandra I, na co zwróciła mi uwagę Kustosz M. Mrozińska.

² S. Kozakiewicz, *Warszawskie wystawy sztuk pięknych*, Wrocław 1952, s. 9, 49.

³ Hutten-Czapski, 1337. W. B. Kórń. także w zbiorze grafik luźnych — A. XLIX. 3360.

⁴ Ol. blacha, owal, 88,5×71 cm, MNW nr inw. 130753.

⁵ Na miedziorycie Ligbera wzorują się następujące ryciny: a. A. Oleszczyński, *Jan Tarnowski*, staloryt. — w B. Kórń. C. XIV. 1674; b. rytownik nieznany, *Jan Tarnowski*, mdz. w dziele: L. Chodźko, *La Pologne*, t. II, ryc. po s. 400.

28

Rycina w dziele: *Życia sławnych Polaków*, wyd. B. Bobrowicza, Lipsk 1837 (w B. Kórń., sygn. 15057/4), tabl. przed tekstem

Carol Mayer sc. Norimbergae

L. Courtin del.

Jan Tarnowski

Portret analogiczny do opisanego w poz. 27. Tło przyciemnione graficznie, o zarysach nieregularnych, nie ujęte w żadną ramkę.

U dołu napisy: JAN TARNOWSKI / KASZTELAN KRAKOWSKI / HETMAN WIELKI KORONNY; *Nakładem Breitkopfa i Härtela w Lipsku.*

Staloryt na nieżeberk. pap., płyta 190×130 mm, karta 215×130 mm.

Bibl.: Hutten-Czapski, 2014; Kat. Bibl. Pol. w Paryżu, t. I, cz. 2, s. 2223.

Staloryt C. Mayera (1798—1868) wykonany został przed 1837 r., prawdopodobnie specjalnie dla wydawnictwa Bobrowicza *Życia sławnych Polaków*. W partii portretowej jest kopią miedziorytu J. Ligbera, nie wzoruje się jednak na nim, jeżeli chodzi o graficzne rozwiązanie całości oraz napis.

Zbiór graficzny B. Kórń. posiada tę samą rycinę, z częściowo obciętych napisem, również nie związaną z książką — A. VI. 381.

B. Kórn. — B. XI. 845

Rycina w dziele: *Wizerunki znakomitych ludzi w Polsce*, wydane staraniem Ksawerego Preka, z. 1, Kraków 1829.

Rytował Ant. Tepllar w Nozdrzu

Rysował Xaw. Prek

Jan Tarnowski

W owalu popiersie starca zwrócone w prawo, głowa $\frac{3}{4}$ w prawo. Prawa ręka oparta na hełmie. Ubrany w beret renesansowy i zbroję. Szarfa lub płaszcz z lewego ramienia na prawy bok.

W tle niebo i korona drzewa. Ował wpisany w prostokąt. U dołu napis: JAN TARNOWSKI/KAN. KRAK. HET. W. K.

Mdz. na dość grubym nieżeberk. pap. Płyta 258×185 mm, plansza 365×250 mm.

U dołu w środku pieczętka „Ze zbioru G. Hołowińskiego”.

Bibl.: Hutten-Czapski, 2016; Witke-Jeżewski, 794; Kat. Bibl. Pol. w Paryżu, t. I, cz. 2, 2226.

Inne egzemplarze zachowane: Zbiory objęte kwereudą nie posiadają osobnej planszy.

Rycina ta jest jedną z plansz dzieła: *Wizerunki znakomitych ludzi w Polsce, z dołączeniem krótkiego każdej osoby żywota*, wydane staraniem Ksawerego Preka, Kraków, z. 1, 1829 r. (zawierał 6 portretów), z. II, 1830 r. (6 portretów), z. III, 1833 r. (7 portretów). Rastawiecki¹ notuje, że wydano 4 zeszyty, wyliczając łącznie 26 rycin Teplara i Preka. Gębarowicz sądzi jednak, że ukazały się tylko trzy zeszyty, z pozostałych zaś gotowych płyt wykonano odbitki, które pojedynczo rozprzedano². Zaznacza przy tym, że „komplet 26 tablic, wyliczonych przez Rastawieckiego, należy dziś do prawdziwych białych kruków”. Studium Gębarowicza przynosi ponadto wiele szczegółów dotyczących zarówno wydania dzieła, jak też autorów rycin, Preka i Teplara.

Zeszyt I *Wizerunków*, w skład którego wchodził portret Tarnowskiego, ukazał się w nakładzie 350 egzemplarzy³; rycina ta, nie była więc rzadkością. W porównaniu z innymi portretami Tarnowskiego, opierającymi się na obrazie Bacciarellego (lub jego kopii), jest stosunkowo najbliższa pierwowzorowi: nakrycie głowy zachowuje tu charakter beretu z tkaniny, ręka opiera się na hełmie (nie na buławie), w tle widoczne jest drzewo i niebo. Uderza jednak twarde i sztywne traktowanie rysów twarzy.

¹ Rastawiecki, *Słownik rytowników*, s. 286.

² M. Gębarowicz, *Wizerunki znakomitych ludzi w Polsce*, wydane staraniem Ksawerego Preka, Lwów 1928, s. 30.

³ Gębarowicz, *op. cit.*, s. 23.

B. Kórn. — a. A. XXVII. 2384a

b. A. XXVII. 2384b

*J. Ligber del. et sculpsit***Zygmunt August**

W owalu popiersie $\frac{3}{4}$ w prawo. Ubrany w sztywny okrągły kapelusz z rondkiem, ozdobiony piórami, w szatę zapinaną na guziczki, rurkowaną kryzę i płaszcz; Order Złotego Runa na łańcuchu.

Ował ujęty w linearną ramkę z punkcików. Niżej napis: *Zygmunt — August / Król Polski/ z Obrazów Króla Stanisława Augusta w Zamku.*

Mdz. p. na cienkim nieżeberk. pap. a. Odbitka sepiowa 177×109 mm; b. odbitka czarna 188×145 mm.

Bibl.: Brak.

Inne egzemplarze zachowane: M N K — N. I. — 33809; B U W — Inw. 1174; M N W — 78217.

Ligber, nie wymieniając Bacciarelliego jako autora obrazu, który posłużył mu za wzór, oparł się na jednym z jego dwudziestu dwóch portretów królów polskich, wykonanych dla Gabinetu Marmurowego w Zamku Warszawskim. Przebudowa tego Gabinetu, a więc i praca Bacciarelliego nad obrazami, skończona została w 1771 r., co stwierdzają źródła archiwalne¹, a także A. Naruszewicza *Oda I na Pokoj Marmurowy portretami królów polskich z rozkazu J. K. Mci Stanisława Augusta nowo przyozdobiony 1771*². Portret Zygmunta Augusta, zachowany do dziś wraz z innymi portretami królewskimi w Muzeum Narodowym w Warszawie³, powstał więc we wczesnym okresie twórczości artysty. Nie należy do najlepszych prac wśród tej galerii portretów królewskich, nie stanowi również kompozycji oryginalnej. Bacciarelli skopiował bowiem portret należący do dawnego Gabinetu Marmurowego, przed przebudową Stanisława Augusta⁴. Ten stary obraz, bardzo miernej wartości artystycznej, znajdował się niegdyś w zbiorach królewskich⁵. Na początku XIX w. nabył go wraz z trzema innymi portretami z tej pierwszej serii królewskiej Michał Radziwiłł i przechowywał w Nieborowie, gdzie dotychczas się znajduje⁶.

Bacciarelli kopiując obraz namalował twarz królewską bardziej plastycznie, ożywił jej wyraz, ale poza tym niewiele wniósł nowego. Jako dodatkowy materiał ikonograficzny mogła Bacciarlemu służyć również miniatura na miedzi, później należąca do zbiorów Czartoryskich⁷, gdzie Zygmunt August ma podobne rysy, ale brodę nieco dłuższą niż na dawnym obrazie z Zamku.

Miedzioryt Ligbera jest więc już kopią kopii i posiada minimalne znaczenie ikonograficzne, zwłaszcza wobec istnienia obu pierwowzorów. Porównanie z obrazem Bacciarelliego pozwala zresztą stwierdzić, że Ligber nie potrafił

skopiować wiernie: niepomierne rozszerzona skroń króla, zmniejszone oczy, brak wyrazu zmniejszając podobieństwo i obniżają wartość reprodukcji.

Dawny obraz z Zamku uzyskał również graficzną reprodukcję: miedzioryt Antoniego Tepplara wg rys. F. Ksaw. Preka, *Portret Zygmunta Augusta*⁸.

¹ *Ekspens na restaurację Pokoju Marmurowego w Zamku warszawskim nastąpiona, 1771*, A G A D, Zbiór Popielów, rkps 230, k. 186—197.

² A. S. Naruszewicz, *Liryka*, t. II, Warszawa 1778, s. 1.

³ Ol. blacha, owal, 70×54,5 cm — MNW, nr inw. 129792.

⁴ J. Wegner, *Obrazy z Zamku warszawskiego w zbiorach nieborowskich*, Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie, Warszawa 1957, t. II, s. 753—769.

⁵ Gal., 2170.

⁶ Ol. na blasze miedzianej, 65×57 cm, obraz w Małej Jadalni pałacu w Nieborowie. Zob. Wegner, *op. cit.*, repr. na s. 762.

⁷ Zob. repr. W. Bartynowski i K. Wawrosz, *Materiały do ikonografii królów, zbroi i wojska polskiego*, Kraków 1908, tabl. XLI (po lewej stronie).

⁸ Repr. Wegner, *op. cit.*, s. 765.

31

MNP — TPN 533

Lith. par Fr. Hanfstaengl

Peint par Marcel de Bacciarelli 1811

Nadanie Konstytucji Księstwu Warszawskiemu

W sali pałacu Napoleon siedzący na tronie, ustawionym po prawej stronie na podwyższeniu, wskazuje ręką na księgę konstytucji trzymaną przez jednego z dwóch stojących obok dostojników. Dwaj inni stoją po prawej stronie na pierwszym planie. Przed Napoleonem stoi grupa pięciu dostojników, z których pierwszy schyla się w ukłonie. Napoleon w mundurze, wszyscy otaczający w haftowanych frakach dyplomacji francuskiej, ozdobionych orderami i przewiązanych szerokimi pasami z tkaniny.

Niżej napisy: NAPOLEON DONNANT LA CONSTITUTION AU DUCHÉ DE VARSOVIE L'AN 1807; Imp. Hanfstaengl à Dresde.

Lit. na dość grubym niezeberk. pap., 517×415 mm.

Bibl.: Witke-Jeżewski, 1099; Thieme, Becker, t. XV, s. 586; „Tyg. Il.”, 1906, I, s. 297; Sokołowski, t. I, s. 286—287 (repr.).

Inne egzemplarze zachowane: MNP — TPN 532.

Obraz, który posłużył za wzór grafikowi, to jedno z nielicznych dzieł Bacciarellego, którego okoliczności i czas powstania, poświadczone szeregiem przekazów, znane są bardzo dobrze¹. Malowany był w latach 1809—1911. Wiadomość o tym, podaną już współcześnie przez „Gazetę Korespondenta Warszawskiego”², potwierdzają świeżo odnalezione dokumenty z archiwum drez-

deńskiego³. Obraz wykonany został dla Sali Rycerskiej Zamku. Gdy, mianowicie, Napoleon kazał sobie odesłać w 1809 r. do Paryża jeden ze znajdujących się w tej sali obrazów historycznych Bacciarellego, *Hold Pruski*, „Król saski w to miejsce polecił wstawić obraz w drzewie malowany, wyobrażający nadanie Konstytucji przez Napoleona Księstwu Warszawskiemu”⁴. Malowanie dzieła wymagającego długotrwałych studiów kostiumologicznych i portretowych (11 portretów, z których kilka zachowało się do dziś) przeciągnęło się do trzech lat. Obraz zawieszony został w Sali Rycerskiej. Nie na długo jednak, bowiem w czasie odwrotu Napoleona spod Moskwy został usunięty. Zabrał go następnie dla siebie W. Ks. Konstanty. W okresie powstania listopadowego rząd rewolucyjny, który zaopiekował się majątkiem państwowym, a więc i Zamkiem królewskim, wydał zarządzenie co do poszukiwań dzieła Bacciarellego⁵. Nie wiadomo jednak, czy poszukiwania dały wówczas jakieś rezultaty. W 1898 r. J. Bołoz-Antoniewicz notuje, że obraz znajduje się w zamku Pilnitz pod Dreznem⁶.

Obraz Bacciarellego posiadał dużą wartość dokumentarną, wierne podobieństwo osób na nim przedstawionych podkreślane było niejednokrotnie⁷. Osoby te określa Rastawiecki — ponieważ jednak wymienia je według hierarchii ich godności, nie zaś według kolejności, w jakiej przedstawione zostały na obrazie, powodowało to nieraz nieporozumienia przy identyfikowaniu poszczególnych portretów⁸. Właściwe określenie osób umożliwiające zachowane portrety, które Bacciarelli wykonał jako studia do obrazu lub na prywatne zamówienie. Występują tu obok Napoleona następujące postaci: księgę konstytucji trzyma Talleyrand, koło niego stoi Maret. Na pierwszym planie po prawej stronie — S. Kostka Potocki i J. Wybicki (profilem). Po przeciwnej stronie pochyla się w ukłonie S. Małachowski, za nim na pierwszym planie: L. Gutakowski, Ks. Działyński, W. Sobolewski. W głębi od lewej: P. Bieliński i J. Łuszczewski. Właściwe określenie osób znajdujemy w *Tygodniku Ilustrowanym*⁹, który zamieszcza też reprodukcję litografii Hanfstaengla. Poszczególne portrety reprodukowane są przez Sokołowskiego¹⁰. Zachował się szkic obrazu w Muzeum Narodowym w Warszawie¹¹ oraz kopia w Muzeum Historycznym w Warszawie — nie określonego artysty¹². Ponadto w zbiorach kórnickich znajduje się szkic olejny *en grisaille* obcej ręki, dość słaby¹³.

Litografia Hanfstaengla (1804—1877) „szczególnie piękna”, jak określa Rastawiecki¹⁴, starannie reprodukuje obraz i wiernie zachowuje podobieństwo rysów osób przedstawianych — można to stwierdzić na podstawie szkicu olejnego oraz portretów poszczególnych osób, przechowywanych w kilku muzeach polskich. Litografia ta nie jest datowana, przypuszczać jednak należy, że została wykonana po 1835 r., gdy artysta wróciwszy z Paryża zajmuje się reprodukowaniem w litografii dzieł Galerii Drezdeńskiej, prawdopodobnie w tym samym czasie, co opisany niżej portret Ksawerego Działyńskiego,

tn. ok. 1843 r. Oparł się Hanfstaengl na obrazie w Pilnitz lub szkicu, który znajdował się wówczas w Zbiorach Królewskich w Dreźnie, obecnie zaś jest własnością Muzeum Narodowego w Warszawie.

¹ Literatura dotycząca tego obrazu jest obszerna — zob. *Katalog Wystawy Jubileuszowej MNW, Sztuka Warszawska od średniowiecza do poł. XX w.*, Warszawa 1962, cz. II, s. 35.

² „Gazeta Korespondenta Warszawskiego”, 1811, dodatek do nr. 90.

³ Sächsisches Landeshauptarchiv w Dreźnie, zbiory: „Des Kammerherrn Seuft v. Pilsach Abschickung an den Kaiserlich-französischen Hof”; „Des Grafen v. Einsiedel Abschickung an den Kaiserlich-französischen Hof”; „Ministerielle Korrespondenz mit dem Legationsrat Reyer zu Warschau”. Zob. s. 335, przyp. 1.

⁴ *Akta delegacji do Komisji Nadzoru Budowl. Korony i organizacji jej biur z 1831 roku*, vol. I — d. w Dyrekcji Zbiorów Państwowych — cytuje T. Mańkowski, *Galeria*, s. 445, poz. 2249 d.

⁵ *Akta delegacji...* — cytuje T. Mańkowski, *Galeria*, s. 170.

⁶ J. Bołoz-Antoniewicz, *O malarstwie polskim*, „Kwartalnik Historyczny”, R. XII, 1898, s. 231.

⁷ Zob. np. Fournier-Sarlovèze, *Les peintres de Stanislas II Auguste...*, Paris 1907, s. 12.

⁸ Zob. np. *Polska, jej dzieje i kultura*, t. II, s. 238 (Gutakowski określony jest jako Wybicki). W tomie III tegoż dzieła podano już właściwy portret Wybickiego — s. 48.

⁹ „Tyg. Il.”, 1906, 1, s. 297.

¹⁰ Sokołowski, t. I, s. 263, 291, 318, 381, 383, 384, 488.

¹¹ Ol. pł. 87×73 cm, nr inw. 77936 — obraz zakupiony w 1935 r. w antykwaracie F. Studzińskiego, pochodzi ze zbiorów królewskich w Dreźnie.

¹² Ol. pł., 86×76 cm, nr inw. MH W 5620. Obraz zakupiony w 1958 r.

¹³ Ol. pł., 45,5×37 cm, nr inw. MK 3382.

¹⁴ Rastawiecki, *Słownik malarzów...*, t. I, s. 34.

32

B. Kórn. — B. XVI. 1067

Fr. Hanfstaengl 1843

Ksawery Działyński

Popiersie $\frac{3}{4}$ w prawo. Ubrany w haftowany strój dyplomatyczny z wysokim kołnierzem, z chustką na szyi i długim żabotem koronkowym; wstęga Orderu Orła Białego i Krzyż Legii Honorowej.

Z lewej strony sygnatura: „Fr. Hanfstaengl 1843”. Bez ramki.

Z prawej strony ukośnie napis: IMPRIMÉ PAR HANFSTAENGL À DRESDE.

Lit. av. la lettre, na chińskim pap. 304×232 mm, naklejonym na papier gruby, po-
zółkły 545×360 mm.

Bibl.: Sokołowski, t. I, s. 318 — repr.

Inne egzemplarze zachowane: Brak w objętych kwerendą zbiorach.

Litografia, wykonana w Dreźnie i datowana 1843 r., przedstawia Ksawerego Działyńskiego według jego portretu z obrazu Bacciarellego *Nadanie kon-*

stytucji Księstwu Warszawskiemu (zob. objaśnienie do poprzedniej pozycji). Trudno dziś jednak stwierdzić, na jakim egzemplarzu oparł się Hanfstaengl. Mógł wykonać litografię według obrazu w Pilnitz lub jego szkicu, znajdującego się wówczas w zbiorach królewskich w Dreźnie, a obecnie w MNW. Może też miał w rękach portret Działyńskiego wykonany przez Bacciarellego jako studium przygotowawcze do obrazu. W różnych zbiorach polskich zachowały się takie studia-portrety: S. K. Potockiego, Małachowskiego, Gutakowskiego, Łuszczewskiego, Bielińskiego. Ponadto wiemy, że Bacciarelli starał się za pośrednictwem przedstawiciela Saksonii w Paryżu o potrzebne mu do tego obrazu portrety Napoleona, Talleyranda i Mareta¹, według których na pewno wykonał studia. Wszystko więc przemawia za tym, że przed malowaniem wielkiego obrazu musiał wykonać portrety także pozostałych osób², a więc i Działyńskiego. W zbiorach kórnickich znajdują się dwie kopie olejne portretu Ksawerego Działyńskiego³; jedna z nich przypisana jest Antoniemu Brodowskiemu. Według obrazu *Nadanie konstytucji Księstwu Warszawskiemu* lub według studium portretowego Bacciarellego wykonał również Hanfstaengl litografowany portret Józefa Wybickiego. Litografia ta, reprodukowana przez Sokołowskiego⁴, musiała być wykonana w niedużej ilości egzemplarzy; nie posiada jej żaden z objętych kwereudą zbiorów.

¹ Sächsisches Landeshauptarchiv w Dreźnie, zbiory: *Des Kammerherrn Seuft v. Pilsach Abschickung an den Kaiserlich-französischen Hof*, vol. LV, 1809, loc. 2757, fol. 30; vol. LVIIa, 1810, loc. 2757, fol. 221; zbiór *Des Grafen v. Einsiedel Abschickung an den Kaiserlich-französischen Hof*, vol. LVIIa, 1811, loc. 2757, fol. 156, 162.

² Zamieszczony w „Kłosach” (t. XXXV, 1826, nr 900, s. 197) drzeworyt E. Nicza, *Józef Wybicki*, oznaczony: „Podług oryginału Bacciarellego”, wskazuje, że istniał i ten także portret.

³ Ol. pł. 64×50 cm, MK 3327; ol. pł. 59×48,5 cm, MK 3510.

⁴ Sokołowski, t. I, s. 383.

J. Ligber sculpsit

Bacciarelli pinxit

Paweł Łuszczewski

W owalu popiersie na wprost, głowa $\frac{3}{4}$ w prawo. Ubrany w haftowany frak dyplomacji francuskiej z wysokim kołnierzem; chustka na szyi i długi żabot; Order Orła Białego, Order Św. Stanisława, Krzyż Legii Honorowej. Owal otacza ramka linearna złożona z punkcików.

U dołu napis: *Janowi Pawłowi Łuszczewskiemu /Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Religijnych Xię^{wo} Warszaw...[brzeg ryciny obcięty] Zmarłemu dnia 4 lipca 1812 R./ Pracy Urzędowej Uczestnicy.*

Mdz. p. na nieżeberk, pap. Odciski brzegów płyty obcięte, plansza 210×160 mm. Rycina zniszczona, papier pożółkły, zbrudzony, ze śladami much. Prawy górny brzeg naddarty.

Bibl.: Hutten-Czapski, 1125; Witke-Jeżewski, 434; Kraszewski, s. 157; Kat. Bibl. Pol. w Paryżu, t. I, cz. 1, 1253.

Inne egzemplarze zachowane: MNW — Gr. Pol. 170780; B. Jag. — t. 41 II, I. 2260; BUW — Pol. Ic. 880, nr 97; MNK — N. I. 33556.

Rycina wykonana prawdopodobnie wkrótce po śmierci Łuszczewskiego, a więc w 1812 lub 1813 r., wzoruje się na jego portrecie z obrazu Bacciarellego *Nadanie Konstytucji Księstwu Warszawskiemu* (zob. objaśnienia do poz. 31) albo też na portrecie, który służył Bacciarellemu jako studium przygotowawcze. Portret taki był przed 1939 r. własnością Muzeum Narodowego w Warszawie¹. Repliki lub kopie portretu posiadali Michał Woroniecki² i Antonina z Komierowskich Sadowska³.

¹ Ol. pl., 62,5×48,5 cm (klisza fotogr. nr 20555).

² Fotografie posiada MNW, nr kliszy 3702 (wykonana według fotografii MNW nr 30193).

³ Sokołowski, t. I, s. 381 (repr.).

34

MNP — TPN 1244

Joan Ligber sculp: Varsav: 1805

Bacciarelli pinxit

Walenty Gagatkiewicz

W owalu popiersie $\frac{3}{4}$ w prawo. Ubrany w rozpięty surdut; chusteczka na szyi i długi żabot. Ramka owalna, ozdobiona u góry girlandą z liści laurowych owiniętych wstążką, na niej napis: WALENTY GAGATKIEWICZ DOKTOR I KONSyliARZ NADW. UR. 16 LUTEGO 1750. UMARŁ 10 STYCZN.: 1805. W tle nisza prostokątna. U dołu na wgłębionej tablicy napis: LEOPOLD LAFONTAINE/ PAMIĄTCE PRZYJACIELA.

Mdz. p. na grubym nieżeberk. pap. Odciski brzegów płyty częściowo obcięte, plansza 217×150 mm.

Bibl.: Hutten-Czapski, 494; Witke-Jeżewski, 427; Kraszewski, s. 157; Kat. Bibl. Pol. w Paryżu, t. I, cz. 1, 607; Sokołowski, t. I, s. 420.

Inne egzemplarze zachowane: B. Jag. — t. 63 II, I. 3823; MNK — N. I. 33385.

Miedzioryt ten, wykonany w 1805 r., należy do lepszych prac Ligbera. Pogodna twarz portretowanego, plastycznie wydobyta delikatnym punktowaniem, ma charakter wyraźnie bacciarellowski.

Obraz olejny, który posłużył za wzór graficzny, niegdyś z pewnością własność prywatna rodziny, nie jest dziś znany. Wykonany został przez Bacciarellego prawdopodobnie w latach 1784—1788, gdyż w tym czasie W. Gagatkiewicz uzyskał szereg godności, wiążących go z dworem, został mianowany lekarzem nadwornym Stanisława Augusta, nagrodzony medalem „Merentibus”, wreszcie nobilitowany¹.

Miedzioryt zamówił w 1805 r. jego przyjaciel, Leopold Lafontaine, o czym wspomina w apostrofie do Zmarłego w końcu przemówienia: „... abym cokolwiek dla twej pamiątki uczynił, kazałem twój wizerunek dłutem sztycharskim uwiecznić...”² Umieścił go także na okładce swej mowy, wydanej w osobnej odbitce.

¹ Leopold Lafontaine, *Mowa na pochwałę śp. Walentego Gagatkiewicza...*, „Nowy Pamiętnik Warszawski”, t. XIX, 1805, s. 363.

² *Op. cit.*, s. 364.

35

MNK — N. I. 621

Bollinger sculp.

Książę Józef

W prostokącie ze ściętymi rogami popiersie na wprost, głowa $\frac{3}{4}$ w prawo. Ubrany w mundur generalski z wysokim kołnierzem i burkę spiętą łańcuszkiem przytwierdzonym głową lwa; gwiazda Orderu Virtuti Militari i Order Legii Honorowej. Lewa ręka oparta na szabli.

U dołu napisy: FÜRST JOSEPH PONIATOWSKI; *Varsovie chez A. Dal Trozzo.*

Mdz. p. na dość grubym niezeberk. pap. Płyta 205×155 mm, plansza 262×200 mm.

U dołu pieczętka okrągła niebieskim tuszem: „Z daru Tadeusza Michałowskiego”.

Bibl.: Rastawiecki, *Słownik malarzów*, t. I, s. 38, poz. 156.

Inne egzemplarze zachowane: Brak w objętych kwerendą zbiorach.

Friedrich Wilhelm Bollinger (1777—1825), artysta berliński, autor wielu sztychowanych portretów panujących i wybitnych osobistości, wykonał również ten niewielki portret ks. Józefa, reprodukujący popularne dzieło Bacciarellego. Miedzioryt opracowany jest starannie, delikatna technika punktowania wiernie odtwarza indywidualne rysy twarzy.

Rycina opatrzona jest informacją: „chez A. Dal Trozzo”. Nazwisko to występuje również na widokach Warszawy F. K. Dietricha, w litografowanych albumach *Ubiory wojska Królestwa Polskiego* i *Ubiory wojska Księstwa Warszawskiego* (oba albumy ukazały się w 1829 r.), a także na niżej opisanym portrecie W. Warneńczyka z cyklu „Portretów królewskich” Piwarskiego.

Obraz Bacciarellego do ostatniej wojny znajdował się w Jabłonie¹, a jako własność Augusta Potockiego okresowo także w Zatorze². Powstał on z pewnością po 1809 r., kiedy to książę mianowany był wielkim oficerem Legii Hon. i odznaczony „najwyższą tego orderu dekoracją Wielkiego Orła”³. Według tradycji obraz miał być malowany już po śmierci Poniatowskiego⁴. Ks. Józef ma wyraz twarzy pogodny i charakterystyczne duże, podłużne oczy o ciężkich powiekach. Nawet niezbyt dokładna reprodukcja fotograficzna uwydatnia

miętkość faktury obrazu i znamioną, niemal symboliczną rolę światła skupiającego się na twarzy, szlifach i orderach. Według tego obrazu wykonano wkrótce kilka kopii, a te z kolei powielano w niezliczonych dalszych malarских i graficznych kopiach, w miarę rosnącej sławy bohatera i egzaltacji uczuć patriotycznych. Figurują najczęściej jako dzieła artystów nie określonych lub atrybuowane są hipotetycznie. W rozwikłaniu zagadnienia autorstwa tych kopii niewiele pomagają ryciny — nawet w tym wypadku, gdy podają nazwiska autorów wzorów, nie odtwarzają bowiem cech formalnych, które pozwoliłyby powiązać je z zachowanymi obecnie egzemplarzami portretu.

Na podstawie rycin, a w kilku wypadkach opierając się też na atrybucjach zachowanych obrazów olejnych, możemy jednak zanotować kilka nazwisk artystów, którzy najwcześniej kopiowali portret ks. Józefa:

a. Portret ks. Józefa pędzla Franciszka Paderewskiego († 21 V 1819 r. w wieku 60 lat)⁵, ucznia i pomocnika Bacciarellego, nie jest kopią obrazu mistrza, ale wzoruje się na nim wyraźnie w rysunku głowy i upozowaniu postaci. Portret ten zawieszony niegdyś w Ratuszu warszawskim⁶ obecnie znajduje się w Muzeum Narodowym w Warszawie⁷.

b. Kopię miniaturową obrazu wykonał w 1815—1816 podczas swego pobytu w Warszawie Henryk Benner. Znana ona jest zwłaszcza z reprodukcją jej ją ryciny F. Johna⁸.

c. Kopiował portret także Antoni Brodowski. Malarzowi temu przypisana jest kopia, która znajduje się obecnie w Muzeum Czartoryskich w Krakowie⁹. Autorstwo kopii, którą posiadał w swych zbiorach Leonard Chodźko, przypisane było również A. Brodowskiemu. Według tego ostatniego obrazu James Hopwood wykonał staloryt, zamieszczony w tomie II redagowanego przez Chodźkę dzieła *La Pologne historique, littéraire...*¹⁰ Wreszcie jako dzieła A. Brodowskiego zanotowane są w inwentarzu Muzeum Kórnickiego dwie znajdujące się tu kopie portretu ks. Józefa¹¹.

d. Staloryt A. Oleszczyńskiego *Książę Józef Poniatowski* posiada oznaczenie: „Dapre (!) F. Sarnecki”¹² — co wskazuje, że istniała również kopia lub kopia pędzla tego artysty.

Ryciny obce, nie podające najczęściej nazwiska malarza czy rysownika, wykonane są prawdopodobnie na podstawie przerysów z różnych kopii i są jeszcze luźniej powiązane z dziełem Bacciarellego¹³.

¹ Rastawiecki, *Słownik malarzów*, t. I, s. 38, poz. 156; repr. *Polska, jej dzieje i kultura*, t. II, s. 362; repr. F. Paszkowski, *Książę Józef Poniatowski*, Kraków 1898, s. 61.

² Sz. Askenazy, *Książę Józef Poniatowski*, Warszawa 1910, repr. po s. 224 i objaśnienie s. 328, nr 17.

³ Askenazy, *op. cit.*, s. 181—182.

⁴ *Nekrolog Marcellego Bacciarelli*, „Gazeta Literacka”, Warszawa 1822, t. I, nr 36, s. 175—178.

⁵ Rastawiecki, *Słownik malarzów*, t. II, s. 320.

⁶ Rastawiecki, *op. cit.*, t. II, 195; Askenazy, *op. cit.*, s. 327—328, repr. po s. 184.

⁷ Ol. pł. 157,5×109 cm, nr inw. 2687.

⁸ Hutten-Czapski, 1482, 1483. Rastawiecki, *op. cit.*, t. I, s. 38, poz. 156 (mylnie podaje, że rycina wykonana jest wg Bacciarellego); Paszkowski, *op. cit.*, repr. ryciny; A. M. Skalkowski, *Książę Józef*, Bytom 1913, repr. na okładce oraz s. 420.

⁹ Ol. pł., 85×69 cm, nr inw. XII, 368.

¹⁰ *La Pologne historique, littéraire...*, t. II, ryc. po s. 216; W Bibl. Kórn. jest także rycina w zbiorze grafik nie związanych z książką — B. XXI. 1158.

¹¹ Ol. pł. 94×72 cm, nr inw. MK 3260. Ol. pł. 84,5×69 cm, nr inw. MK 3402.

¹² Staloryt ten wchodzi w skład znajdującego się w Muzeum Narodowym w Poznaniu oprawionego tomu: *Rozmaitości polskie*, No X, Paris 3 Mai 1835 — M N P/G — 18882.

¹³ Hutten-Czapski, 1470, 1475, 1485, 1488.

36

Litogr. v. Amalie Kalter

MNK — N. I. 38383
G. v. Bacciarelli *gemalt*

Ks. Józef Poniatowski

W prostokacie popiersie na wprost, głowa $\frac{3}{4}$ w prawo. Ubrany w mundur generalski z wysokim haftowanym kołnierzem, burkę spiętą sznurem, przytwierdzonym maską lwa; gwiazda Orderu Virtuti Militari i fragment gwiazdy Orderu Legii Honorowej.

Niżej napisy: Gedruckt in der Steindruckerei bei Grass Barth et Co in Breslau; *Józef Książę Poniatowski*.

Lit. na dość grubym żeberk. pap. Portret 515×420 mm, plansza 640×503 mm. Papier połówkowy.

Bibl.: Brak.

Inne egzemplarze zachowane: MNW — Gr. Pol. 15076; B. Jag. — t. 25, III, 1321.

Amalia Kalter jest jedyną w XIX wieku artystką, która wymienia Bacciarellego (z błędnie podaną literą imienia „G”) jako autora portretu ks. Józefa, odtworzonego przez nią w rycinie. Wiadomo o niej niewiele ponad to, że wystawiała w berlińskiej Akademii kopie obrazów starych mistrzów w latach 1816 i 1830. W granicach tych lat prawdopodobnie powstał jej litografowany portret ks. Józefa. Trudno stwierdzić, czy opiera się on na oryginale, czy też na którejś z licznych kopii. Stanowi reprodukcję obrazu jakby odciętego u dołu — artystka nie uwidacznia ręki opartej na szabli ani też Orderu Legii Honorowej. Podkreśla za to starannie i z upodobaniem liczne szczegóły, zwłaszcza pasma włosów i futra. Burka spięta jest sznurem.

37

K.W.K. [Kajetan Winc. Kielisiński]

B. Kórn. — A. XLII. 3000
Album K. W. Kielisińskiego,
Poznań 1853, k. 3

a. Portret szlachcica $\frac{3}{4}$ w lewo

Popiersie zwrócone w lewo, głowa $\frac{3}{4}$ w lewo. W kołpaku futrzanym ozdobionym kitą piór. Płaszcz narzucony na ramiona. W prawym górnym rogu napis: Z obrazu Baccia./W Inst. Ossolin./ we Lwowie. Z lewej w środku sygnatura: KIK / 1838 20 St. / w Medyce.

Akwf. na nieżeberk. grubym pap., płytka 47×43 mm.

Bibl.: Witke-Jeżewski, 368 (*Album K. W. Kielisińskiego*); Kat. Bibl. Pol. w Paryżu, t. II, cz. 2, 31.

Inne egzemplarze zachowane: BUW — *Album Kielisińskiego* 29. 3. 9. 24.

38

B. Kórn. — A. XLII. 3000
Album K. W. Kielisińskiego, Poznań 1853, k. 3

b. Portret szlachcica profilem w lewo

Popiersie profilem w lewo. Ubrany w fantastyczny kołpak z piórami, osadzony na czubku głowy, oraz płaszcz futrzany.

W lewym górnym rogu napis: Z obrazu Bacciarellego / w Inst. Ossolin. we Lwo. / 8 St. w Med.

Akwf. na nieżeberk. grubym pap., płytka 57×48 mm.

Ponadto Biblioteka Kórnicka posiada dublety rycin (obie płytki odbite na jednej planszy): A. XXII. 1829 — papier żółtawy nieżeberk., 275×230 mm; A. XXII. 1830 — papier biały nieżeberk., 298×223 mm; A. XXIV. 2073 — pap. nieżeberk. z żółtawymi plamami po zawilgoceniu. (Kartka z *Albumu*, na której odbito oprócz opisanych rycin — także 6 innych, 268×355 mm).

Bibl.: Witke-Jeżewski, 356, 368 (*Album K. W. Kielisińskiego*); Kat. Bibl. Pol. w Paryżu, t. II, cz. 2, 31.

Inne egzemplarze zachowane: BUW — *Album Kielisińskiego* — 29. 3. 9. 24.

39

B. Kórn. — A. XXII. 1846 b

K.W.K. [Kajetan Winc. Kielisiński]

c. Portret szlachcica $\frac{3}{4}$ w prawo

Popiersie zwrócone w lewo, głowa $\frac{3}{4}$ w prawo. Kołpak z kitą z piór, kontusz szamerowany, delia narzucona na ramiona i spięta na przodzie. W prawym górnym rogu napis: Z obrazu M. Bac/ciarellego/ w Zakładzie Ossol. we Lw. / 1837 / 7 G. / K.W.K.

Akwf. na białym nieżeberk. pap. Płytką 51×47 mm.

Bibl.: Brak.

Inne egzemplarze zachowane: Brak w zbiorach objętych kwerendą.

Ryciny według trzech sarmackich portretów, należących do zbiorów Zakładu im. Ossolińskich, wykonał Kielisiński w 1837—1838 r. w Medyce, w ostatnich latach swego tam pobytu i pracy na stanowisku kustosza zbiorów artystycznych Jana Gwalberta Pawlikowskiego¹. Pawlikowski ze zbiorami Ossolińskich związany był jak najściślej; w 1826 r. spisywał kolekcję Józefa Maksymiliana Ossolińskiego i zajmował się przesłaniem jej z Wiednia do Lwowa, a następnie do 1846 r. pełnił w Zakładzie obowiązki zastępcy kuratora, Henryka Lubomirskiego². Z pewnością też atrybucje obrazów tego zbioru, zwłaszcza tych, według których Kielisiński wykonywał akwaforty, musiały być przez tego mecenasa i wytrawnego kolekcjonera na nowo rozważane i sprawdzane. Pomimo to notatki, jakie zamieszcza Kielisiński na rycinach: „Z obrazu Bacciarellego”, nie są zupełnie przekonywujące. Zwłaszcza sarmackie i rycerskie twarze dwóch pierwszych portretów o ostrych rysach i surowym spojrzeniu nie mają w sobie nic z dworskiej bellezzy portretów Bacciarellego. Atrybucja ta nie ostała się zresztą zupełnie. Katalog Muzeum im. Lubomirskich, wydany we Lwowie w 1877 r. już po połączeniu zbiorów Ossolińskich i Lubomirskich³, wymienia niejedno popiersie sarmackie „w czapce z kitą”, „w żupanie i kontuszu”, „z głową podgoloną, z brodą” — żadne z nich jednak nie jest złączone z nazwiskiem Bacciarellego⁴.

¹ W 1839 r. przenosi się do Kórnik — zob. J. Orańska, *Kajetan Wincenty Kielisiński w świetle dokumentów i prac w zbiorach kórnickich*, Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej, z. 4, Kórnik 1947, s. 135—136.

² A. Fischer, *Zakład Narodowy im. Ossolińskich*, Lwów 1927, s. 33, 41, 42, 48.

³ Połączenie zbiorów nastąpiło w 1870 r., zob. A. Fischer, *op. cit.*, s. 57.

⁴ *Katalog Muzeum im. Lubomirskich*, Lwów 1877, poz. 261, 398, 405, 425.

Przez Józefa Sonntag

Portret M. Bacciarellego

W owalu popiersie $\frac{3}{4}$ w lewo. Ubrany w płaszcz z dużym kołnierzem futrzanym i czapkę polską, rogatywkę, z futrzanym otokiem; na szyi luźno wiązana chustka z długim żabotem. Owal obwiedziony linią złożoną z punkcików.

U dołu napisy: MARCEL BACCIARELLI / PIERWSZY MALARZ I DYREKTOR GENERALNY BUDOWLÓW / S:P: STANISŁAWA AUGUSTA KRÓLA POLSKIEGO; w Litogr. L. Letronne.

Lit. na nieżeberk. poźółkłym pap., portret 240×190 mm, plansza 440×335 mm.

U dołu pieczętka: „Ze Zbioru G. Hołowińskiego”.

Bibl.: Brak.

Inne egzemplarze zachowane: MNW — Gr. Pol. 4861.

Louis Letronne, u którego rycina została wykonana, w r. 1817 przybył do Warszawy¹, gdzie otworzył zakład litograficzny, czynny do 1829 r.² W granicach tych lat więc powstała rycina — można przypuścić, że jeszcze za życia Bacciarellego lub wkrótce po jego śmierci, tzn. w 1817—1818 r.

Sonntag oparł się tu na autoportrecie Bacciarellego, który powstał ok. 1790 r., jak świadczy wiek artysty, a także cechy formalne obrazu. Zachował się on w zbiorach polskich w dwóch replikach, znajdujących się w Muzeum Narodowym w Warszawie³ i w Muzeum Narodowym w Krakowie⁴ — bardzo znany i reprodukowany wiele razy. Przedstawia Bacciarellego w stroju polskim i dobrze odtwarza sylwetkę duchową artysty, jego pogodne, życzliwe usposobienie i energię. Strój polski stanowi symbol bynajmniej nie pusty; jest wyrazem głębokiego zżycia się ze sprawami przybranej ojczyzny.

Litografia stanowi zwierciadlane odwrócenie portretu olejnego, ponadto upraszcza kompozycję przez wyeliminowanie widocznej tam dłoni. Sonntag, miniaturzysta z talentu i zamiłowania, precyzyjnie odtworzył rysy twarzy według autoportretu artysty, wiernie też zachował żywe spojrzenie i wyraz. Wszystkie formy podkreślone zostały wrażliwym miękkim cieniowaniem.

Rycina pochwlelnie świadczy o poziomie, który potrafiła osiągnąć wczesna litografia w Polsce.

¹ E. Benezit, *Dictionnaire... des peintres, sculpteurs...*, Saint-Ouen 1956, t. V, s. 547.

² A. Banach, *Polska książka ilustrowana 1800—1900*, Kraków 1959, s. 38.

³ Ol. pl., 70,5×57,5 cm, nr inw. 153.

⁴ Ol. pl. 72×57,5 cm, nr inw. 7988.

41

B. Kórn. — A. VI. 233

J. F. Piwarski litografował

M. Bacciarelli malował

Portret M. Bacciarellego

Popiersie $\frac{3}{4}$ w prawo. Ubrany w płaszcz z kołnierzem futrzanym i czapkę polską, rogatywkę, z futrzanym otokiem; na szyi luźno związana chustka z długim żabotem.

Portret ujęty w prostokąt obramiony trzema liniami.

U dołu fascimile podpisu: Marcel de Bacciarelli, i ozdobnik o motywach poziomego prętu owiniętego pnączem oraz palety i pędzla.

Napis: w Cynkografii Banku Polskiego.

Lit. na chińskim pap., 153×110 mm, naklejonym na kartkę nieżeberk. pap., 210×140 mm.

Bibl.: Kat. wyst. *Jan Feliks Piwarski*, s. 70.

Inne egzemplarze zachowane: MNW — 6049.

Litografia, a ściślej mówiąc cynkografia, wykonana została dla dzieła Rastawieckiego *Słownik malarzów polskich* i dzięki niemu znana jest szeroko. Tom pierwszy, w którym została umieszczona, ukazał się w 1850 r. — powstała więc nieco wcześniej. Technika cynkografii zajmował się Piwarski od ok. 1840 r.¹

Artysta oparł się na tym samym autoportrecie Bacciarellego, według którego litografię wykonał Sonntag (zob. objaśnienie do poprzedniej pozycji), nie potrafił mu jednak dorównać pod względem techniki, nie uchwycił również indywidualnego wyrazu twarzy Bacciarellego.

¹ Kat. wyst. *Jan Feliks Piwarski*, s. 11.

42

Kazimierz Wielki nadaje prawa w Wiślicy r. 1347

Na tle muru z gotyckim profilowaniem i portalem stoi po lewej stronie Kazimierz Wielki w koronie, w długiej szacie i w płaszczu. Obok stojący starzec podaje mu dokument. Za nimi widoczne głowy czterech jeszcze postaci. Przed królem klęczą wieśniacy i stoi kobieta z założonymi na piersiach rękami. Po prawej stronie obrazu na pierwszym planie rycerz w zbroi trzyma halabardę i tarczę z Orlem i Pogonią. Za nim głowy trzech rycerzy¹.

Lit. barwna.

Bibl.: M. Opalek, *Litografia lwowska 1822—1860*, Wrocław — Kraków 1958, repr. po s. 84.

Litografia została wydana — według informacji zamieszczonej w pracy M. Opalka² — w zakładzie litograficznym Marcina Jabłońskiego (1801—1870), czynnym od 1850³. Prawdopodobnie została również przez Jabłońskiego wykonana. Jest to naiwna interpretacja jednego z sześciu obrazów historycznych, które Bacciarelli w latach 1781—1786 namalował dla Sali Rycerskiej Zamku⁴. Poza oryginalnymi obrazami, które znajdują się obecnie w Muzeum Narodowym w Warszawie, istnieje szereg szkiców do tych obrazów w Warszawie, Krakowie, Poznaniu, Kórniku. Ponadto Muzeum Kórnickie posiada drugi obraz bardzo słaby, pozostający w jakimś związku z litografią. Trudno stwierdzić, czy służył za wzór, czy jest jej kopią⁵.

¹ Litografii tej nie ma w żadnym z objętych kwerendą zbiorów. Opis — według reprodukcji w książce: M. Opalek, *Litografia lwowska 1822—1860*, Wrocław — Kraków 1958, repr. po s. 84.

² Opalek, *op. cit.*, s. 107.

³ Thieme, Becker, XVIII, s. 217.

⁴ Wiersz anonimowy: *Przy otwarciu Sali Narodowej w Zamku Jego Król. Mości*, 1786; w B. Kórnik. sygn. 1016/XIV.

⁵ Ol. pł. 64,5 × 50,2 cm, nr inw. MK 3452.

Józef Książę Poniatowski.

A. Kalter wg M. Bacciarellego, Książę Józef Poniatowski, lit.
(nr kat. 36)

43

Zawarcie traktatu z Turkami pod Chocimiem r. 1622

Siedzący na pierwszym planie wezyr i Lubomirski podają sobie dłonie nad otwartą księgą. Za nimi stoi królewicz Władysław. Po lewej stronie widoczna grupa Turków, po prawej Polacy. W tle pomiędzy drzewami namiot z tkaniny w pasy, w głębi którego leży na marach Chodkiewicz¹.

Lit. barwna.

Bibl.: M. Opalek, *Litografia lwowska 1822 — 1860*, Wrocław — Kraków 1958, repr. po s. 88.

Litografia, równie słaba jak poprzednia, została równocześnie z nią wydana w zakładzie litograficznym Jabłońskiego. Wzoruje się na obrazie Bacciarellego z Sali Rycerskiej Zamku (zob. objaśnienie do poprzedniej pozycji).

¹ Litografii tej nie ma w żadnym z objętych kwerendą zbiorów. Opis — według reprodukcji w książce: Opalek, *op. cit.*, po s. 88.

J. F. PIWARSKI *GALERIA KRÓLÓW POLSKICH*

Galeria królów polskich stanowi bardzo interesującą pozycję zarówno ze względu na malarza, jak i grafika. Charakterystyczny jest fakt, że Piwarski w ciągu kilkunastu lat uparcie i konsekwentnie powraca do pracy nad jej realizacją. Zapowiedział wydanie litografowanej *Galerii portretów królewskich* w 1820 r.¹ Opracowanie litografii szło jednak bardzo opornie. W ciągu najbliższych trzech lat ukazały się tytułem próby zapowiadającej wydawnictwo dwa lub trzy portrety. Należą do nich *Jan Sobieski* (lit. Siostrzyńskiego, 1821 r.)² i *Władysław Warneńczyk* (wyd. w Warszawie z adnotacją: „u A. Dal Trozzo”). Pierwszej z tych rycin nie posiada żaden z objętych kwerendą zbiorów.

Portret Kazimierza Wielkiego, zachowany w Gabinecie Rycin Muzeum Narodowego w Warszawie, jest również jakimś inkunabulem litografii polskiej. Pozostaje dotąd sprawą otwartą zagadnienie, w jakim zakładzie i kiedy rycina ta została wykonana.

Do wcześniejszych litografii cyklu królewskiego, wykonanych w 1830—1831 r. i wydanych w Instytucie Litograficznym Szkolnym, należą również portrety Stefana Batorego, Zygmunta III Wazy i królowej Jadwigi.

Pod koniec życia jeszcze raz wrócił Piwarski do realizacji dawnego zamyśłu. W prospekcie: *Wiadomość o nowej publikacji litograficznej pod tytułem „Galeria królów polskich przez Jana Felixa Piwarskiego”*, datowanym: „w Warszawie dnia 3 (15) lipca 1857 roku”³, podał autor kilka ważnych informacji, wśród nich tę, że opierał się na oryginalnych obrazach Bacciarellego w Zamku⁴: „... dawniejszymi czasy, kto tylko zwiedzał zamek warszawski, przede wszystkim okazywano mu ową »Galerię królów polskich« — co też i mnie spotkało — a że to było około 1820 roku, właśnie wtenczas, kiedy zaprowadzona przez Dra Siostrzyńskiego (!) litografia w Warszawie coraz większego

nabierała rozgłosu — powziąłem myśl rozpowszechnienia tychże obrazów przez litografię: jakoż korzystając z ułatwień i porobiwszy wszelkie przygotowania i narysy w $\frac{1}{4}$ części naturalnej wielkości podług wspomnianych oryginałów, takowe niebawem rozpocząłem”. Następnie artysta, wspomniawszy krótko o dotychczasowych swoich wysiłkach nad litograficznym odtworzeniem portretów królewskich, zapowiada: „Dziś korzystając z ulepszonych zakładów litograficznych w Warszawie to dawne przedsięwzięcie do skutku doprowadzić zamierzylem ... Początek wydawnictwa rozpoczyna się w drugiej połowie miesiąca lipca 1857 r., w pojedynczych obrazach — i tak następnie aż do ukończenia całości dzieła — a to, ile możność dozwoli, w terminach pośpiesznych”.

W istocie sześć następnych litografii musiano wydać kolejno bardzo szybko, gdyż już w 1858 r. ukazały się one również jako nie zapowiedziane w prospekcie wydawnictwo albumowe: „Galeria królów polskich istniejąca za czasów Stanisława Augusta w Zamku Warszawskim... [dalej następuje wyliczenie 22 portretów królewskich Bacciarellego]. Litografuje i własnym nakładem wydaje Jan Feliks Piwarski. Oddział pierwszy. Obrazów sześć”, fol., Warszawa 1858⁵. Album ten wydany był prawdopodobnie w bardzo niewielkiej liczbie egzemplarzy. Zawierał następujące portrety: *Bolesław Chrobry* (M. Fajans), *Kazimierz Wielki* (A. Waldow w Berlinie), *Ludwik Węgierski* (M. Fajans), *Jadwiga* (Lassale w Berlinie), *Stefan Batory* (M. Fajans), *Jan Kazimierz* (M. Fajans). Portrety ujęte w szerokie obramienia, ozdobione herbami i ujednoliconymi napisami, odbite na tle kremowym lub na chińskim papierze, stanowią wyraźnie łączącą się serię. Tymi wszystkimi „dodatkami” bardziej niż wartością samych portretów górują nad skromnie wydanymi wcześniejszymi litografiami.

Zespół ten niewiele potem mógł się powiększyć, śmierć przerwała Piwarskiemu dalszą pracę. Dwa pozostałe portrety, zachowujące schemat kompozycyjny poprzednich sześciu: *Henryk Walezy* (M. Fajans) i *Władysław Jagiełło* (A. Dzwonkowski), ukazały się, jak ustaliły T. Sulerzyska i E. Budzińska, pośmiertnie w 1862 r. Wtedy także wykonano nowe odbitki litografii *Zygmunt III Waza* (Inst. Litogr. Szk.)⁶.

¹ „Gazeta Warszawska”, 1858, dodatek do nr 119, s. 1966. Wszelkie zapowiedzi, wiadomości i artykuły w prasie związane z losami realizacji tego przedsięwzięcia zestawily bardzo starannie T. Sulerzyska, E. Budzińska, *Katalog Wystawy „Jan Feliks Piwarski 1794—1859”*, Warszawa 1961, s. 57—58.

² L. Jenike, *Dr Jan Sierzyński*, „Biblioteka Warszawska”, 1856, t. III, s. 218.

³ M N W, nr inw. 79546.

⁴ O obrazach tych zob. objaśnienie do poz. 30.

⁵ M N W, nr inw. 79546. Album ten na podstawie katalogu biblioteki Kołaczkowskiego notuje także Z. Batowski — zob. materiały do monografii M. Bacciarellego w Archiwum PAN w Warszawie, s. 57.

⁶ Kat. wyst. *Jan Feliks Piwarski*, s. 58.

44

J. F. Piwarski

Jan Sobieski

Ryciny tej nie ma w żadnym z objętych kwerendą zbiorów. W Katalogu wystawy *Portret królewski w grafice* umieszczono następujący jej opis: „Jan Sobieski. W owalu popiersie $\frac{3}{4}$ w prawo, w wieńcu laurowym, w zbroi, w płaszczu, z Orderem Św. Ducha. Lit. J. Piwarski, 291 × 231 mm”.

Bibl.: Kat. wyst. *Portret król. w grafice*, 573; Kat. wyst. *Jan Feliks Piwarski*, s. 57—58.

45

B. Kórn. — C. XI. 1619

Władysław Warneńczyk

W prostokącie popiersie $\frac{3}{4}$ w prawo. Głowa młodzieńcza z raną na skroni w hełmie ozdobionym koroną i pióropuszem, zwrócona $\frac{3}{4}$ w lewo. Dłoń uniesiona na wysokość ramienia ujmuje rękojeść miecza. Ubrany w pełną zbroję, na piersi medalion na podwójnym łańcuchu. Portret ujęty w prostą obwódkę linearną.

U dołu napisy: WŁADYSŁAW III KRÓL POLSKI; obrany królem r. 1434 poległ w bitwie pod Warną 1444; w Warszawie u A. Dal Trozzo przy ulicy Senatorskiej pod N° 496.

Lit. na dość grubym niezeberk. pap., 465 × 330 mm.

Papier poźółkły. Na dole w środku pieczętka owalna „Ze zbioru G. Hołowińskiego”.

Bibl.: Kat. wyst. *Jan Feliks Piwarski*, s. 57, 58; Kat. wyst. *Portret król. w grafice*, 199.

Inne egzemplarze zachowane: MNK — N. I. 132454; B. Jag. — t. 64 II, I. 3861.

Litografia ta nie jest sygnowana ani oznaczona nazwiskiem Piwarskiego — zarówno jednak jej cechy formalne, jak wymiary, a także treść i sposób umieszczenia napisu informującego zbliżają ją do litografii „Galerii portretów królewskich”, zwłaszcza tych, które zostały wydane przez „Instytut Litograficzny Szkolny”. Wykonał ją jednak prawdopodobnie inny zakład litograficzny.

46

MNW — Gr. Pol. 21042

Litogr. J. Piwarski

Bacciarelli malował

Kazimierz Wielki

W owalu popiersie na wprost, głowa w koronie $\frac{3}{4}$ w lewo. Obie ręce oparte na tarczy po prawej stronie. Ubrany w podbity gronostajami płaszcz, spod którego widoczny jest wąski rękaw szaty. Owal otoczony delikatną obwódką linearną.

U dołu napis, rozdzielony ukoronowaną tarczą herbową z Orłem: KAZI-MIERZ W: — KRÓL POLSKI.

Lit. na grubym nieżeberk. pap., ręcznie podkolorowana, 340×253 mm.

Papier pożółkły i poplamiony, brzegi obcięte.

Bibl.: Brak.

Inne egzemplarze zachowane: Brak w objętych kwerendą zbiorach.

Litografia wykonana została prawdopodobnie w latach 1820—1830 w nie określonym dotąd zakładzie litograficznym.

47

B. Kórn. — C. I. 42

malował Bacciarelli

Stefan Batory

W prostokacie popiersie $\frac{3}{4}$ w prawo, głowa nieco bardziej ku widzowi. Ubrany w czapkę z kitą przytwierdzoną klejnotem, szatę z kołnierzem spiętym klejnotem, płaszcz bez rękawów z kołnierzem futrzanym, ozdobiony dwoma guzami i klamrą. Sygn. z lewej „J.P. R. 830”. Portret obwiedziony trzema liniami imitującymi ramkę.

U dołu napisy: *odciskano w Instytucie Litograficzn. Szkoln.*; STEFAN BATORY / KRÓL POLSKI Wⁱ X^e LIT. OD 1575 DO 1586; *podpis przeniesiony z własnoręcznego znajdującego się w Bibliotece Publicznej Warszaw.*; facsimile podpisu: Stephanus Rex.

Lit. na grubym nieżeberk. pap., 440×300 mm.

Papier pożółkły z plamami wilgoci.

Bibl.: Kat. wyst. *Jan Feliks Piwarski*, s. 57—58.

Inne egzemplarze zachowane: MNW — 78859; MNK — N. I. 1548.

Litografia, sygnowana i datowana przez Piwarskiego, pochodzi z 1830 r.

48

B. Kórn. — B. XV. 1056

Jan Piwarski litografował

Zygmunt III Waza

W prostokacie popiersie $\frac{3}{4}$ w lewo. Ubrany w kapelusz sztywny z rondem ozdobiony piórami i klejnotami, szatę zapinaną na guziki, z dużym kołnierzem koronkowym i rozpięty płaszcz haftowany; Order Złotego Runa na łańcuchu. Z lewej strony sygn.: „J.P. / 831”. Portret obwiedziony trzema liniami, imitującymi ramkę.

U dołu napisy: *Jan Oleszczyński odciskał*; facsimile podpisu: Sigismundus Rex, n 1566 † 1632; *W Inst. Litogr. Szkoln.*

Lit. na nieżeberk pap., 413×306 mm.

Papier lekko pożółkły.

Biblioteka Kórnicka posiada też drugi egzemplarz tej ryciny, nr inw. C. I. 40, różniący się od opisanego brakiem napisu „Jan Oleszczyński odciskał” oraz wymiarami planszy: 412×297 mm.

Bibl.: Kraszewski, s. 194; Kat. wyst. *Jan Feliks Piwarski*, s. 57—58.

Inne egzemplarze zachowane: MNW — Gr. Pol. 18554, 18576; MNK — N. I. 43713; B. Jag. — t. 97 III, I. 5190.

Litografia, sygnowana i datowana przez Piwarskiego, pochodzi z 1831 r. Odbitki wykonano także w 1862 r.¹

¹ Kat. wyst. „*Jan Feliks Piwarski*”, s. 58.

49

B. Kórń. a. B. XV. 1040

b. C. I. 15

Jan Piwarski lit.

malował Bacciarelli

Królowa Jadwiga

W prostokącie popiersie zwrócone $\frac{3}{4}$ w prawo, głowa $\frac{3}{4}$ w lewo. Prawa ręka trzyma pierścień. Na głowie korona, a pod nią biała chusta opadająca na plecy. Także chusta udrapowana dookoła wycięcia sukni. Płaszcz z tkaniny ozdobionej motywami roślinnymi i podbity gronostajami, spięty na piersiach klejnotem. Naszyjnik z dwóch sznurków pereł.

Z prawej na wysokości ramienia sygnat.: „JP”.

Prostokąt 275 × 208 mm, obwiedziony trzema liniami imitującymi ramkę.

Niżej napisy: JADWIGA KRÓLOWA; n. 1372 † 1399; *W Inst. Lit. Szkoln.*

Lit. na nieżeberk. pap., a. 420×300 mm., b. 412×295 mm.

Bibl.: Kat. wyst. *Portret król. w grafice*, 179; Kraszewski, s. 193¹; Kat. wyst. *Jan Feliks Piwarski*, s. 57—58.

Inne egzemplarze zachowane: MNW — Gr. Pol. 21041; MNK — N. I. 132335; B. Jag. — t. 58, II, I. 3028.

Portret ten, zarówno jak dwa poprzednie datowane, wydane przez Instytut Litograficzny Szkolny, opracowany był przez Piwarskiego najprawdopodobniej w l. 1830—1831.

¹ Z powodu braku opisu nie można stwierdzić, czy dotyczy portretu królowej Jadwigi w wydaniu Instytutu Litograficznego Szkolnego czy A. Waldow w Berlinie.

*Wykonał i wydał swoim nakładem
Jan Felix Piwarski 1858*

podług Bacciarellego

Bolesław Chrobry

W prostokącie popiersie na wprost, głowa $\frac{3}{4}$ w prawo. Prawa dłoń uniesiona na wysokość ramienia ujmując rękojeść „Szczerbca” ustawionego pionowo. Korona ozdobiona klejnotami, płaszcz podbity futrem, spięty kłamrą, pod nim zbroja karacenowa. Widoczny jest rękaw koleczugi. Na podwójnym łańcuchu medalion z krzyżem. Portret ujmując szeroka rama ozdobiona u dołu tarczą z Orłem, ujętą w wieniec i ukoronowaną. Po obu jej stronach revers i awers monety średniowiecznej z napisem: Pieniądz Chrobrego.

U góry napis: GALERIA KRÓLÓW POLSKICH.

U dołu napis rozdzielony tarczą herbową: BOLESŁAW CHROBRY — BOLESŁAUS CHRABRY. Wszystko to na tle kremowym, 390×297 mm.

Niżej na tle białym napisy: Urodził się R. 967 — Koronowany 1023 — Umarł 1025 / Pochowany w Poznaniu; *Skład u R. Friedleina N° 460 / w Warszawie; Odbito w Lit. M. Fajansa w Warszawie / ulica Długa 550.*

Lit. na dość grubym nieżeberk. pap., 552×403 mm.

Papier poślizgły. U dołu w środku: 1. Pieczętka okrągła, sucha „JFP”; 2. Pieczętka okrągła niebieskim tuszem „Z daru Tadeusza Michałowskiego”.

Bibl.: Kat. wyst. *Portret król. w grafice*, 20; Kołaczkowski, s. 49; Kat. wyst. *Jan Feliks Piwarski*, s. 57—58.

Inne egzemplarze zachowane: MNW — 78787; B. Jag. — t. 24 III, I. 1287.

Litografia należy do serii sześciu portretów, wydanych w l. 1857—1858.

J. F. Piwarski

Podł. Bacciarellego

Kazimierz Wielki

W owalu popiersie na wprost, głowa w koronie $\frac{3}{4}$ w lewo. Obie ręce oparte na tarczy umieszczonej po prawej stronie. Płaszcz podbity gronostajem, spod niego widoczny wąski rękaw szaty. Portret ujęty w szeroką ramę profilowaną, ozdobioną liśćmi dębu i lauru oraz ukoronowaną tarczą z Orłem. W tle prostokąt z zaznaczoną płyciną. Nad portretem napis: GALERJA KRÓLÓW POLSKICH — ZBIORU STANISŁAWA AUGUSTA. U dołu napis (roz-

dzielony tarczą): KAZIMIERZ WIELKI — CASIMIRUS MAGNUS; *Lit. G. Berger 1857*. Wszystko to na tle kremowym, 390 × 298 mm. Niżej na białym tle napisy: UR. 30 KWIETNIA 1310 R. W KOWALU MIEŚCIE KUJAWSKIM / WATAPIŁ (!) NA TRON D. 2° KWIETNIA 1333 — UM. 5° LISTOPADA 1370 / POCHOWANY W KRAKOWIE; *Skład w Księgarni R. Friedleina / w Warszawie N° 460; Odbijano w Zakładzie Lith. / Lassallego w Berlinie*.

Lit. na grubym niezeberk. pap., 615 × 440 mm.

Bibl.: Kat. wyst. *Portret król. w grafice*, 159; Kraszewski, 194; Kołaczkowski, s. 49; Kat. wyst. *Jan Feliks Piwarski*, s. 57—58.

Inne egzemplarze zachowane: MNW — 29339; B. Jag. — t. 23 III, I. 1267; Ossol. — t. g. : 913.

Litografia należy do serii sześciu portretów wydanych w l. 1857—1858.

52

MNK — N. I. 132371

Jan Felix Piwarski 1857

podług Bacciarellego

Ludwik Węgierski

W prostokacie popiersie na wprost, głowa zwrócona $\frac{3}{4}$ w prawo. Prawa ręka ujmuje berło. Ubrany w koronę i płaszcz bogato ozdobione klejnotami oraz szatę o motywach rozet, zapinaną na drobne guziczki. W tle oparcie tronu.

Portret ujmuje szeroka rama, ozdobiona u dołu ukoronowaną tarczą z Orłem pomiędzy dwiema mniejszymi tarczami z herbami węgierskimi.

Nad portretem napis: GALERJA KRÓLÓW POLSKICH. U dołu napis rozdzielony tarczą: LUDWIK KRÓL WĘGIERSKI / I POLSKI — LUDOVICUS HUNGARUS / REX POLONIAE. To wszystko na tle kremowym, 385 × 293 mm.

Niżej na tle białym napisy: Siostrzeniec Kazimierza Wiel: a Wnuk Łokietka / Urodził się 1326 Koronowany 1370 — um. w Miast. Tarnawie w Węgr. 1382 r. / pochowany w Białogrodzie; *Odbito w Lit. M. Fajansa w Warszawie / Ulica Długa 550*.

Lit. na dość grubym niezeberk. pap., 630 × 460 mm.

U dołu w środku okrągła sucha pieczętka „JFP”.

Bibl.: Kat. wyst. *Portret król. w grafice*, 169; Kołaczkowski, s. 49; Kat. wyst. *Jan Feliks Piwarski*, s. 57—58.

Inne egzemplarze zachowane: MNW — 78502; Ossol. — I. g.; 914.

Litografia należy do serii sześciu portretów, wydanych w l. 1857—1858.

53

B. Kórn. — C. I. 14

r. J. F. Piwarski

podług Bacciarellego

Królowa Jadwiga

W prostokacie portret analogiczny do opisanego w poz. 49, ujęty w szeroka ramkę imitującą skromne profilowanie. W środku dolnej krawędzi ramki owalna tarcza, na niej mniejsza tarcza rolwerkowa z Orłem, ukoronowana i otoczona zwojami wstęgi i liśćmi laurowymi.

Nad portretem napis: GALERJA KRÓLÓW POLSKICH. U dołu: LIT. A. WALDOW W BERLINIE 1857; napis rozdzielony owalną tarczą: JADWIGA KRÓLOWA — HEDVIGIS REGINA P; Ur. 1370 Koronowana w Krakowie d: 15 Pazdz. 1384 / Panowała sama do dnia 17° Lutego 1386 /. Tegoż dnia i roku poślubiona Władysławowi Jagielle / Um. 1399 r. pochowana w Krakowie; *Skład w Księgarni R. Friedleina / w Warszawie N° 450.*

Portret i część napisu odbito na tle kremowym.

Lit. na grubym nieżeberk. pap., 440×348 mm. Papier poźółkły.

Bibl.: Kraszewski, s. 193; Kat. wyst. *Jan Feliks Piwarski*, s. 57—58.

Inne egzemplarze zachowane: MNK — 78857.

Litografia należy do serii sześciu portretów, wydanych w l. 1857—1858.

54

BUW — 3229

J. F. Piwarski, 1858

Podług Bacciarellego

Stefan Batory

W owalu popiersie $\frac{3}{4}$ w prawo. Ubrany we wzorzystą szatę, delię futrzaną spiętą klamrą i guzami oraz czapkę ozdobioną kitą piór i klejnotem. Ramka szeroka, ozdobiona u dołu liśćmi dębu i lauru oraz ukoronowaną tarczą pięciopolową z Orłem, Pogonią i h. Wilcze Zęby Batorych. Rama umieszczona na tle prostokąta z zaznaczoną płyciną.

U góry napis: GALERJA KRÓLÓW POLSKICH. U dołu napisy częściowo rozdzielone tarczą: STEFAN BATORY K:P: — STEPHANUS BATHOREUS; Ur. 1533. Obrany królem 1575 — um. 1586 — pochowany w Krakowie; facsimile autografu: Stephanus Rex; *Skład R. Friedleina N° 460 / w Warszawie; odbito w Lit. M. Fajansa w Warszawie / ulica Długa 550.*

Lit. na chińskim pap., naklejonym na gruby nieżeberk. pap., 630×453 mm.

Papier poźółkły, rogi obcięte. U dołu w środku okrągła pieczętka sucha: „J. F. P”.

Bibl.: Kraszewski, s. 194; Kołaczkowski, s. 49; Kat. wyst. *Jan Feliks Piwarski*, s. 57—58; Kat. wyst. *Portret król. w grafice*, 339.

Inne egzemplarze zachowane: B. Jag. — t. 25 III, I. 1312.

Litografia należy do serii sześciu portretów wydanych w l. 1857—1858.

55

MNK — nr inw. ryc. III. 1549

*Podług M. Bacciarellego wykonał i wydał
swoim nakładem Jan Feliks Piwarski 1858*

Jan Kazimierz

W prostokącie popiersie $\frac{3}{4}$ w lewo, głowa w wielkiej ciemnej peruce zwrócona nieco bardziej ku widzowi. Ubrany w zbroję i płaszcz narzucony na prawe ramię; chustka na szyi z koronkowym żabotem, Order Złotego Runa. W lewym dolnym rogu inicjał „J. F. P.” Portret ujęty w skromnie profilowaną ramę, ozdobioną u dołu okrągłą ukoronowaną tarczą, na której tle otoczona liśćmi lauru i dębu — tarcza pięciopółowa z Orłem, Pogonią i h. Szwecji ze snopkiem Wazów.

U góry napis: KRÓLOWIE POLSCY.

U dołu napisy częściowo rozdzielone tarczą: JAN KAZIMIERZ — JOANNES CASIMIRUS; Ur. 1609 umarł 1672 ro: — Panował od 1648 do 1668 r.: / Pocho-
wany w Krakowie; facsimile podpisu: Joannes Casimirus; Skład w Księgarni
R. Friedleina / w Warszawie N° 460.

Lit. na chińskim pap. naklejonym na gruby nieżeberk. pap. 360 × 394 mm.

Przybrudzenia i żółtawe plamy na papierze. Na odwrociu kartka drukowana: Ze zbiorów
Ign./ Wolskiego/dar tegoż/dla Muzeum Narodowego/ w Krakowie/ 1895; dopisano atramen-
tem: N. I. 8663.

Bibl.: Kat. wyst. *Portr. król. w grafice*, 468; Kołaczkowski, s. 49; Kat. wyst. *Jan Feliks Piwarski*, s. 57—58.

Inne egzemplarze zachowane: MNW — 62543; B. Jag. — t. 24 III, I. 1282; BUW
— Inw. 3230.

Litografia należy do serii sześciu portretów wydanych w l. 1857—1858.

56

B. Kórń. — B. XV. 1041

Podług M. Bacciarellego rysował J. F. Piwarski

Władysław Jagiełło

W owalu popiersie na wprost, głowa $\frac{3}{4}$ w prawo. Dłoń prawej ręki ujmuje tarczę z Pogonią. Na ramionach udrapowany płaszcz podbity futrem. Por-

tret ujęty w owalną ramkę profilowaną, ozdobioną u dołu owalną tarczą, na której znajduje się tarcza czteropolowa z Orłem i Pogonią, ukoronowana i otoczona liśćmi palmy i lauru. Ramka umieszczona na tle prostokąta z zaznaczoną płyciłą.

Nad ramką napis GALERJA KRÓLÓW POLSKICH. U dołu: Nakład, własność i litografia A. Dzwonkowskiego i Sp.; napisy przedzielone tarczą: WŁADYSŁAW JAGIEŁŁO K. P. W. X. L. — VLADISLAUS JAGIELLO R. P. M. D. L.; Urod. 1348 r. Objął rządy Litwy 1381 — Przyjął chrzest S^y w Krakowie. 14 Lutego 1386 / 17 tegoż m. i r. Poślubił — Jadwigę Królowę Polską / Um. 31 maja 1434. Pochowany w Krakowie.

Lit. na chińskim papierze, naklejonym na gruby nieżeberk. pap. 455×353 mm.

Bibl.: Kat. wyst. *Portret król. w grafice*, 187; Kraszewski, s. 194; Kat. wyst. *Jan Feliks Piwarski*, s. 57—58.

Inne egzemplarze zachowane: MNW — 145256; MNK — N. I. 132205; Ossol.—I. g.: 445.

Litografia wydana została po śmierci Piwarskiego — w 1862 r.

57

MNK — N. I. 6834

Podług Bacciarellego Jan Felix Piwarski 1858

Henryk Walezy

W prostokącie popiersie $\frac{3}{4}$ w prawo. Ubrany w małą czapkę ozdobioną klejnotem, justaucorps z kołnierzem i płaszcz haftowany; na szyi wstęga z Orderem Św. Michała. W tle kotara z frędzlami. Z lewej strony na wysokości ramienia sygn. „J. F. P.” Portret ujęty w profilowaną ramę, ozdobioną u dołu okrągłą ukoronowaną tarczą, na której znajduje się tarcza pięciopolowa z Orłem, Pogonią i h. Walezjuszów. Nad portretem napis: GALERJA KRÓLÓW POLSKICH / ZBIORU STAN. AUGUSTA. U dołu rozdzielone tarczą napisy: HENRYK WALEZYUSZ — HENRICUS VALESIIUS; Ur. 1551 r. — obrany Królem Pol. 1573 — Koronowany w Krakowie d 21 lutego 1574 / Ujechał potajemnie z kraju 18. Czerwca tegoż roku. Zakończył życie d. 1 sierpnia 1589 w Saint Cloud; podpis król. z 1541; facsimile podpisu: Henricus Rex; Odbijano w Zakł. Litogr. / M. Fajansa w Warszawie.

Lit. na chińskim pap. 385×300 mm, naklejonym na biały gruby pap. 555×400 mm.

U dołu w środku pieczętka sucha „JFP”.

Bibl.: Kat. wyst. *Portret król. w grafice*, 312; Kraszewski, s. 194; Kat. wyst. *Jan Feliks Piwarski*, s. 57—58.

Inne egzemplarze zachowane: MNW — 78193, 79546.

Litografia wydana została po śmierci Piwarskiego — w 1862 r.

INDEKS RYCIN

Nr	Grafik, rok wykonania rycin	Malarz lub rysownik oznaczony na rycinie	Treść	Technika	Nr pozycji Hatten-Czapskiego	S. tekstu
1	S. A. Demareenay, 1765	[Fryderyka] Bacciarelli	St. August	mdz.	1821	302
2			St. August	mdz.	1822	305
3	G. Lichtensteger, 1767		St. August	mdz.	1839	305
4	J. D. Philippin-Sysangin		St. August	mdz.		306
5			St. August	mdz.	1876	306
6	B. Folin, 1767	M. Bacciarelli	St. Ciolek-Poniatowski	mdz.	1516	307
7			K. z Czartor. Poniatowska	mzst.	1462	308
8	B. Folin, 1778	M. Bacciarelli	St. August	mdz.	1827	309
9	Teigl, 1783		St. August	mdz.	1868	310
10	S. B. Kütnier, 1784	M. Bacciarelli	St. August	mdz.	1836	311
11	A. Tardieu, 1792		St. August	mdz.	1865	313
12	J. Bolt, 1792		St. August	mdz.	1814	314
13	W. Ridley		St. August	mdz.	1859	315
14	W. Leney		St. August	mdz.	1837	315
15	R. Delvaux		St. August	mdz.	1820	316
16	R. Vinckles		St. August	mdz.	1870	316
17	M. G. Murray		St. August	mdz.	1832	317
18	C. H. Schwenterley, 1798		St. August	mdz.	1864	317
19	J. Greig		St. August	mdz.	1864	318
20	A. Fogg	M. Bacciarelli	St. August	mdz.	1829	318
21	P. A. Rajon		St. August z klepsydrą	akwf.	1858	321
21a	J. M. Royer, 1787		St. August z klepsydrą	mdz.		321
22	D. Cunego, G. S. Perini	M. Bacciarelli	Biskup M. Poniatowski	mdz.	1799	322
23	D. Cunego, 1782	M. Bacciarelli	Biskup K. Sołtyk	mdz.	1538	324
24	D. Cunego, 1782	M. Bacciarelli	F. S. Potocki	mdz.	1525	324
25	J. J. Koschkin	M. Bacciarelli	Anna Elżbieta Potocka	mdz.	1808	326
26	J. Ligher		Otto M. Stackelberg	mdz.	973	328
27	J. Ligher		M. Kromer	mdz.	2013	329
28	C. Mayer	rys. L. Courtin rys. L. Courtin	Jan Tarnowski Jan Tarnowski	mdz. mdz.	2014	330

Nr	Grafik, rok wykonania rycin	Malarz lub rysownik oznaczony na rycinie	Treść	Technika	Nr pozycji Hutten-Czapaskiego	S. tekstu
29	A. Tepliar	rys. Ks. Prek	Jan Tarnowski	mdz.	2016	331
30	J. Ligber	M. Bacciarelli	Zygmunt August	mdz.		332
31	F. Hanfstaengl	M. Bacciarelli	Nadanie Konst. Ks. Warsz.	lit.		333
32	F. Hanfstaengl	M. Bacciarelli	Ksawery Działyński	lit.		335
33	J. Ligber	M. Bacciarelli	P. Łuszczewski	mdz. p.	1125	336
34	J. Ligber, 1805	M. Bacciarelli	W. Gagatkiewicz	mdz. p.	494	337
35	F. W. Bollinger	M. Bacciarelli	Ks. Józef Poniatowski	mdz. p.		338
36	A. Kalter	M. Bacciarelli	Ks. Józef Poniatowski	lit.		340
37	K. W. Kiełsiński	M. Bacciarelli	Portret szlachcica $\frac{3}{4}$ w l.	akwf.		341
38	K. W. Kiełsiński	M. Bacciarelli	Portret szlachcica prof. w l.	akwf.		341
39	K. W. Kiełsiński	M. Bacciarelli	Portret szlachcica $\frac{3}{4}$ w pr.	akwf.		341
40	J. Sonntag	M. Bacciarelli	Portret M. Bacciarellego	lit.		342
41	J. F. Piwarski	M. Bacciarelli	Portret M. Bacciarellego	lit.		343
42			Kazimierz W. nadaje prawa	lit. b.		344
43			Zawarcie traktatu z Turkami	lit. b.		245
44	J. F. Piwarski	M. Bacciarelli	Jan Sobieski	lit.		347
45	J. F. Piwarski	M. Bacciarelli	Władysław Warneńczyk	lit.		347
46	J. F. Piwarski	M. Bacciarelli	Kazimierz Wielki	lit.		347
47	J. F. Piwarski	M. Bacciarelli	Stefan Batory	lit.		348
48	J. F. Piwarski	M. Bacciarelli	Zygmunt III Waza	lit.		348
49	J. F. Piwarski	M. Bacciarelli	Królowa Jadwiga	lit.		349
50	J. F. Piwarski	M. Bacciarelli	Bolesław Chrobry	lit.		350
51	J. F. Piwarski	M. Bacciarelli	Kazimierz Wielki	lit.		350
52	J. F. Piwarski	M. Bacciarelli	Ludwik Węgierski	lit.		351
53	J. F. Piwarski	M. Bacciarelli	Królowa Jadwiga	lit.		352
54	J. F. Piwarski	M. Bacciarelli	Stefan Batory	lit.		352
55	J. F. Piwarski	M. Bacciarelli	Jan Kazimierz	lit.		353
56	J. F. Piwarski	M. Bacciarelli	Władysław Jagiełło	lit.		353
57	J. F. Piwarski	M. Bacciarelli	Henryk Walezy	lit.		354